

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné kultury a textilní tvorby

Hrady a zámky na Divoké Orlici
Umělecká tradice a prezentace kulturního dědictví

Diplomová práce

Autor: Tereza Fabiánková
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství pro střední školy – český jazyk a literatura
Učitelství pro střední školy – výtvarná výchova
Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Klára Zářecká, Ph.D.
Oponent práce: doc. PhDr. Petr Kmošek, CSc.

Zadání diplomové práce

Autor:	Tereza Fabiánková
Studium:	P15P0906
Studijní program:	N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obor:	Učitelství pro střední školy - český jazyk a literatura, Učitelství pro střední školy - výtvarná výchova
Název diplomové práce:	Hrady a zámky na Divoké Orlici - umělecká tradice a prezentace kulturního dědictví
Název diplomové práce AJ:	Castles and Chateaus on the River Divoká Orlice - art tradition and presentation of cultural heretge

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Historická část práce - práce s odbornou umělecko-historickou literaturou a archivními prameny, edukační část - využití metod vhodných pro zprostředkování historických a uměleckých památek. Diplomová práce pojednává o šlechtických sídlech na řece Divoká Orlice (Litice, Kostelec nad Orlicí, Doudleby nad Orlicí, Potštejn a Častolovice), jejich historii a umělecké hodnotě jejich uměleckých sbírek. Hlavním cílem práce je zhodnotit současný stav zprostředkování uměleckých památek veřejnosti na památkových objektech a porovnat možnosti prezentace kulturního dědictví z hlediska edukace. Teoretická část se věnuje historii konkrétních zámeckých objektů a posouzení hodnoty jejich uměleckých sbírek. V praktické části diplomové práce bude představen autorský edukační, mezigenerační, samoobslužný box, kde bude přiblížena architektura, odívání, aristokratické rody a historie daných objektů. Grafický návrh boxu je vyhotoven autorem diplomové práce.

PAUKRT, Václav. Častolovice: státní zámek. Pardubice: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1984, 1 sv. DUJKOVÁ, Eleonora. Vzpomínání. 2., dopl. vyd. Doudleby nad Orlicí: Zámek Doudleby nad Orlicí, 2014, 110 s., [24] s. obr. příl. ISBN 978-80-7475-059-5. DURDÍK, Tomáš. Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-62-1. JANÍK, Tomáš. Kvalita (ve) vzdělávání: obsahově zaměřený přístup ke zkoumání a zlepšování výuky. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013, 434 s. ISBN 978-80-210-6349-5. ŠOBÁŇOVÁ, Petra. Muzejní expozice jako edukační médium. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, 361 stran. ISBN 978-80-244-4302-7.

Garantující pracoviště: Katedra výtvarné kultury a textilní tvorby, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Klára Zářecká, Ph.D.

Oponent: doc. PhDr. Petr Kmošek, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 28.2.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

Datum: Podpis studenta:

Poděkování

Především bych chtěla poděkovat mé vedoucí diplomové práce Mgr. et Mgr. Kláře Zářecké, Ph.D, za její odborně – didaktické vedení mé práce. Velmi si vážím její trpělivosti a okamžité pomoci, vždy když bylo potřeba. Dále bych chtěla poděkovat Bc. Ivoně Jasníkové, manažerce Nového Zámku v Kostelci nad Orlicí, která mi pomohla zprostředkovat tisk boxu. Její manažerské schopnosti mi pomohly posunout práci správným směrem. Děkuji též Lud'ku Bohovičovi za korekturu a konzultace ke grafické stránce boxu. Velké poděkování patří vedoucímu tiskárny AG TYP Janu Martincovi, který mi pomohl realizovat mé vize v neuvěřitelně krátkém čase. Poslední poděkování patří rodinám Nekvindovým a Kiským, které se svými dětmi box poprvé vyzkoušely.

Anotace

FABIÁNKOVÁ, Tereza. *Hrady a zámky na Divoké Orlici – umělecká tradice a prezentace kulturního dědictví*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2018. 75 s. Diplomová práce.

Diplomová práce pojednává o šlechtických sídlech na řece Orlici (Častolovice, Doudleby nad Orlicí, Kostelec nad Orlicí, Litice, Potštejn), jejich historii a umělecké hodnotě jejich sbírek. Hlavním cílem práce je zhodnotit současný stav a zprostředkování památek veřejnosti. Teoretická část se věnuje historii konkrétních zámeckých a hradních objektů, aristokratickým rodům, architektuře a edukační činnosti. Praktická část je zaměřena na didaktickou stránku edukačního, samoobslužného boxu, jeho tvorbu, přínosy a finanční náklady. Jedná se o krabici se vzdělávacími hrami a zábavnými skládkami z papíru. Dále se v praktické části pojednává o edukaci volného času a mezigeneračním učení. Cílem bylo vytvořit edukační pomůcku, která bude funkční napříč generacemi a propojí rodinné vztahy.

Klíčová slova

edukace, mezigenerační učení, volný čas, památka, edukační box

Annotation

FABIANKOVA, Tereza. *Castles and Chateaus on the River Divoká Orlice – art tradition and presentation of cultural heretge*. Hradec Kralove: Faculty of Education, University of Hradec Kralove, 2018. 75 pp. Diploma Dissertation.

The thesis is focused on aristocratic residences on the Divoká Orlice river (Častolovice, Doudleby nad Orlicí, Kostelec nad Orlicí, Litice, Potštejn). The main part of the thesis is about history and artistic value of their collections. The main goal is to evaluate public meditation. The theoretical part is focused on individual history of buildings, noble families, architecture and educational activity. The practical part is about didactic point of view on an educational self-service box, how the box was made, its benefits and financial expenses. The box is full of games and funny paper cut-outs. Next parts are about free time education and intergenerational leasing. The main aim was to create educational aid, which will be helpful for strengthening of family bonds.

Keywords

education, intergenerational learning, leisure time, monument, educational box

Obsah

Úvod.....	9
Odborná literatura	10
1 Teoretická část	11
1.1 Častolovice.....	11
1.2 Litice	15
1.3 Hrad Potštejn.....	17
1.4 Zámek Potštejn.....	20
1.5 Doudleby nad Orlicí.....	23
1.6 Kostelec nad Orlicí.....	26
1.7 Nabídka edukace na hradech a zámcích Divoké Orlice.....	30
1.7.1 Edukace na hradech a zámcích v Čechách	33
1.8 Edukace volného času – volnočasová památkové edukace.....	34
1.9 Ochrana kulturního dědictví a nalézání vztahu k ní	35
1.9.1 Proměny péče o kulturní dědictví ve 21. století.....	36
1.9.2 Pěstování vztahu ke kulturnímu dědictví	37
1.9.3 Inspirace v zahraničí	38
2 Praktická část	39
2.1 Podobné projekty v zahraničí a u nás	40
2.2 Didaktické prostředky a pomůcky.....	41
2.2.1 Funkční didaktická pomůcka	42
2.3 Inspirační zdroje	43
2.4 Přínosy a cíle mezigeneračního programu – boxu	44
2.5 Cílové skupiny a mezigenerační učení	45
2.6 Obsah edukačního boxu	47
2.6.1 Kvízové trixeso	47
2.6.2 Kdo je kdo?	48
2.6.3 Šaty dělají člověka	48
2.6.4 Pohlednicové omalovánky	49
2.6.5 Slož si svou trofej.....	50
2.6.6 Zašij se (si)!.....	51
2.7 Výroba a tisk boxu	51
2.8 Finanční náklady boxu	52
2.9 Realizace samoobslužného edukačního boxu	52
Závěr	55
Seznam použité literatury.....	56
Elektronické zdroje	57
Zdroje fotografií.....	60

Úvod

Téma diplomové práce jsem zvolila Hrady a zámky na Divoké Orlici, Umělecká tradice a prezentace kulturního dědictví. Výběr sídel nebyl náhodný. Inspirací mi byla soutěž EDEN, v níž hrady a zámky na Orlici zvítězily, a jsou top destinací roku 2017. EDEN (European Destinations of Excellence) je projektem Evropské komise, jehož hlavním cílem je podpora turistického ruchu v Evropě. Soutěží se o excelentní destinaci cestovního ruchu. Soutěž probíhá již od roku 2007 a je zaměřena na méně známé evropské regiony. Oficiální soutěžní název byl Zámky na Orlici, ale jsou mezi nimi i dva hrady. Zahrnují tedy zámky Častolovice, Doudleby nad Orlicí, Kostelec nad Orlicí, Potštejn a hrady Litice a Potštejn. Veškerá sídla se nacházejí v blízkosti toku Divoké Orlice. Hrady a zámky jsou v soukromém nebo státním vlastnictví. V diplomové práci sleduji nabídku a využití samoobslužných edukačních aktivit určených pro mezigenerační skupiny.

Teoretická část diplomové práce seznamuje s historií, architekturou a rody jednotlivých zámků. Tyto kapitoly se objevují hned na začátku práce, aby se čtenář seznámil s jednotlivými sídly. Všechny informace o zámcích budou zároveň využity v praktické části diplomové práce. Další kapitoly jsou o péči o kulturní dědictví a edukaci volného času.

Praktická část diplomové práce se věnuje tvorbě edukačního samoobslužného mezigeneračního boxu, inspiračním zdrojům, cílovým skupinám, přínosům tohoto boxu a projektům, které se zabývají podobným tématům. Box obsahuje šest aktivit. Každá aktivita je rozepsána v samostatné kapitole a veškeré tiskové podklady boxu jsou přiloženy. Box je určen pro všechny věkové kategorie a je zamýšlen jako mezigenerační pomůcka podporující kooperaci celé rodiny. Ideálním příjemcem je rodina s dětmi, které se hravým způsobem seznámí s architekturou zámků, slavnými osobnostmi a bude probíhat oboustranná komunikace mezi všemi členy rodiny. Dalším cílem je obnovení vztahu současné společnosti ke kulturnímu dědictví a péče o památky.

Odborná literatura

Základním opěrným zdrojem v teoretické části práce se stala publikace České hrady, zámky a tvrze od Vladimíra Brycha. PhDr. Vladimír Brych (1961) působí jako kurátor sbírek starších českých dějin Národního muzea v Praze. Je autorem řady publikací o hmotné kultuře středověku a raného novověku. (Kosmas, 2018) Dále je čerpáno z Dějin zámků v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Petra Davida a Vladimíra Soukupa. Oba autoři vystudovali katedru žurnalistiky na Karlově univerzitě v Praze. Fundované texty doplňují stovky fotografií i různé zajímavosti a lokální pověsti. Tato publikace poskytla zajímavosti ze světa hradů a zámků. (Kosmas, 2018) Nejužitečnějším zdrojem se stala odborná publikace Hrady, tvrze a zámky okresu Ústí nad Orlicí od Františka Musila. František Musil je český historik, vysokoškolský pedagog a publicista. Jeho hlavním oborem je kastelologie. Je vynikajícím znalcem hradů, zámků a tvrzí na českomoravském pomezí a znalcem díla Augusta Sedláčka. Zabývá se také středověkými dějinami některých regionů. (Databáze knih, 2018) Kniha Hrady, zámky a tvrze království Českého od Augusta Sedláčka byla velkou inspirací po literární i po vizuální stránce. Je to bohatá publikace, plná odborných ilustrací, popisů a hypotéz. Je potřeba zmínit Pavla Vlčka a jeho Ilustrovanou encyklopedii českých zámků. Pavel Vlček je historik umění, který se zaměřuje na dějiny architektury, pracuje v Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky. (Kosmas, 2018)

Stěžejními publikacemi byly, pro praktickou část, metodiky s názvem Památky nás baví 1-5 od kolektivu autorů Hany Havlůjové, Petra Hudce, Martiny Indrové a dalších. Publikace se zabývají metodikami tvorby, realizace a evaluace edukačních programů v oblasti péče o kulturní dědictví. Certifikované metodiky Památky nás baví vznikly v rámci projektu „Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví České republiky“, který byl podpořen Ministerstvem kultury z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje Národní a kulturní identity (NAKI) v letech 2012–2015. Na řešení projektu spolupracovaly Národní památkový ústav, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. Dalším důležitým zdrojem byla Muzejní edukace od Petry Šobáňové. Petra Šobáňová je docentka pro obor didaktika výtvarné výchovy, věnuje se způsobům vedení a prezentace dětského výtvarného projevu, zvláště v oblasti zájmové výtvarné výchovy. Svůj profesní zájem směřuje rovněž do oblasti muzejní a galerijní pedagogiky. (KVV, 2018)

1 Teoretická část

Teoretická část je složena z několika částí. První část se podrobněji zaměřuje na historii hradů a zámků na Orlici. Každý objekt má svoji dlouhou historii a nespočet množství majitelů. Každý majitel byl nebo je součástí šlechtické rodiny, která významně zasáhla do chodu dějin města, či celé země. Současní majitelé objektů odvádějí záslužnou práci, která bude doceněna mnoha generacemi. Druhá část se věnuje edukaci na jednotlivých památkových objektech. Cílem diplomové práce je na tuto část upozornit. Třetí část je o ochraně kulturního dědictví a jak se o památky starají v zahraničí. Myslím, že jsme jako stát v ochraně kulturního dědictví na vysoké příčce, ale to, jak se starají a zapojují památky do běžného života ve Francii, Británii a dalších zemích je velice inspirativní. Všechny tři části sloužily jako výchozí text k tvorbě praktické části.

1.1 Častolovice

Zámek Častolovice leží poblíž soutoku řek Bělé, Kněžné a Orlice. Zámek je obklopený anglickým parkem. Leží na významných dopravních cestách. Po staletí tudy vedla Císařská silnice z Hradce Králové na severní Moravu. (Častolovice.info, 2017) Na původním místě dnešního zámku stála vodní tvrz, kterou ve 14. století nechali postavit páni z Častolovic. (Paukert, 1984, s. 2) Znakem pánů z Častolovic byly čtyři stříbrné pruhy v modrém poli. Z jejich sídla se do našich dob mnoho nedochovalo. Po pánech z Častolovic se vystřídala na zámku řada významných historických osobností například i král Jiří z Poděbrad, Vilém z Pernštejna dále páni z Oppersdorfu, za jejichž správy Častolovice vzkvétaly. Od Oppersdorffů koupil zámek na krátkou dobu rod Czernínů a od nich ho odkoupili roku 1694 Sternbergové. Častolovický zámek hostil řadu významných osobností českých dějin, Bohuslava Balbína (1621–1688), Josefa Dobrovského (1753–1829) nebo Františka Palackého (1798–1876). (Paukert, 1984, s. 5)

Nejznámější příběh na světě je o narození Ježíše Krista. V chlévě leží na seně děťátko a klaní se mu tři mocní páni, vážení mudrci z východu. Jeden ze třech biblických králů se jmenoval Kašpar. Podle rodinné legendy to byl právě on, kdo založil významný rod Sternbergů. Hvězda v jejich erbu je právě hvězdou betlémskou. Častolovická větev Sternbergů vlastní zámek už 323 let. (Pecková, 2013, s. 27) (Obr. 1)

Počátky sídla sahají do 13. století. V roce 1342 nechal Půta z rodu Drslaviců vystavět tvrz na místě současného zámku. Půta si později přidal přídomek z Častolovic a získal pro Častolovice privilegium městečka. „*Pod Skalkou leží zámek asi r. 1600 znova vyzdvižený a v novější době „opravený,“ t. j. starý sloh vlaský, v němž zámek postaven byl, změněn místy přílepkou gotickými, tak že to celé velmi nesouladné a nevkusné jest. Podivná choutka to byla opravit stavbu renaissanční slohem gotickým, a k tomu takovým, jaký ani u nás nebýval.*“ (Sedláček, 1998, s.161.) Zámek prošel mnohými stavebními úpravami. První úprava byla renesanční. Kolem čtvercového nádvoří se nacházel jednopatrový zámek bez věží, rozdělený na dvě trojkřídlé části. Levá část s arkádami byla panským sídlem a pravá část byla hospodářská s kanceláři, komorami, skladišti, kuchyní, pekárnou a konírnou. Okolo zámku se nacházela kořenná a květinová zahrada, po straně rybník. Tuto podobu měl zámek do druhé poloviny 19. století. Malá změna nastala na začátku 19. století s příchodem tzv. anglických parků.

V letech 1858 až 1874 za majitele Jaroslava ze Šternberka (1809–1874) byl renesanční zámek přestavěn do tudorské gotiky. Název Tudorská gotika pochází z Anglie podle panovnické dynastie Tudorů. Časově se překrývá se s pozdní gotikou a s počátky renesance. Typickým prvkem je tupě hrotitý, stlačený oblouk, říká se mu tudorský oblouk. (Leporelo, 2017)

Na začátku 20. století proběhly další úpravy pod vedením Leopolda Sternberga (1896–1957). Snažil se zámku vrátit původní renesanční vzhled a rozšířil počet obytných místností. Hospodářské budovy byly zvýšeny o druhé patro. Byl obnoven charakter renesanční fasády psaníčkovým sgrafitem, na střeších byly umístěny vikýřové štíty. Na nádvoří se zachovaly renesanční fresky a pás ornamentální výplně. Náměty fresek jsou monumentální postavy římských imperátorů a scény z římských dějin a bitevní scény. (Paukert, 1984, s. 2-5)

V interiérech zámku se nacházejí cenná umělecká díla renesance, baroka, empíru a biedermeieru. Zachované renesanční kazetové stropy datované kolem roku 1600 se nacházejí ve čtyřech místnostech. (Obr. 2) Rytířský sál je vyplněn dvaceti čtyřmi výjevy ze Starého zákona. Jedná se o olejové malby na dřevěných deskách. Předlohou jim byly rytiny od Johanna Sadelera (1550–1600), ten se inspiroval antverpským malířem Martenem de Vos (1532–1603). Zámecká jídelna je zdobena výjevy ze života žida Tobiáše a scénami s Ovidiových Proměn. Expozice dále obsahuje obrazy barokních mistrů Johanna Heinricha Schönfelda (1609–1684), Lucase Van Valckenborcha (1535–1597) a dobové kopie obrazů Petra Paula Rubense (1577–1640) - Salomé s hlavou sv. Jana Křtitele a Hlava medúzy.

Jedním z nejhodnotnějších obrazů je Mladý lovec od Karla Škréty, zobrazuje mladého Jana Adama ze Sternberga (1575–1623). V přilehlé kapli Božího těla je vyřezávaný tyrolský oltář s reliéfem Poslední večeře Páně. Byl do kaple umístěn zřejmě v období renesance. Ze stejné doby je i původní barevná glazovaná dlažba. Zcela samostatným a výjimečným prostorem je arkádová chodba, kdysi otevřená. Dnešní podobu získala zasklením v 19. století.

Poslední a zároveň současnou majitelkou je Franziska Diana Sternbergová Phipps (1936). Zámek získala v restituci roku 1992 spolu se zámekem v Zásmukách. Věděla, že bude mít dostatek financí renovovat pouze jeden zámek a zvolila si Častolovice. Na zámek Zásmuky došlo až poté. Diana Sternbergová strávila dětství částečně v Častolovicích na zámku se svými rodiči Leopoldem Sternbergem (1896–1957) a Cecílií Sternbergovou, rozenou hraběnkou Rewentlow-Criminil (1908–1983), kteří byli do roku 1948 jeho posledními majiteli. Leopold Sternberg se jako mladý hrabě aktivně účastnil bojů I. světové války. Od poloviny 20. let 20. století spravoval majetek Zásmuky u Kolína, který v roce 1937 spolu s panstvím Častolovice zdědil. Patřil k představitelům české vlastenecké šlechty, která 17. září 1938 předala prezidentu Edvardu Benešovi prohlášení vyzývající k obraně českých historických zemí a v září 1939 se protektorátnímu prezidentu E. Háchovi manifestačně přihlásila k českému národu. V důsledku těchto vlasteneckých postojů byl jeho majetek v roce 1941 zabrán německými okupanty a až v květnu 1945 mu byl navrácen. Po dobu II. světové války pobýval na zámku německý správce a hrabě s rodinou žil v Praze. Leopoldovi byl majetek v roce 1948 znovu zabaven. Po únoru téhož roku odešel s manželkou a dcerou Dianou, současnou majitelkou častolovického velkostatku, do exilu. Krátce žil v Paříži, v USA (New York, Florida) a od roku 1953 na Jamajce, kde vedl hotel. Hrabě Leopold Sternberg umírá v emigraci v Mandevill na Jamajce dne 1. listopadu 1957. Jeho žena Cecilia von Reventlow - Criminil přežila manžela téměř o třicet let a svou životní pouť končí u dcery Diany Franzisky v Londýně dne 1. listopadu 1983.

Diana to neměla v dětství lehké. Ve dvanácti letech odjela s rodiči do Francie, později do Ameriky a na Jamajku. Na Jamajce strávila deset měsíců v mamčině továrně na šperky a poté odcestovala ke kamarádce do Ameriky, kde si vydělala na pobyt v Evropě. V roce 1957 se Diana Sternbergová provdala za Henryho Ogdena Phippse, příslušníka staré a bohaté americké rodiny. Její manžel se přátelil s idoly beatnické generace, což neslo s sebou spousty negativ, a tak již v roce 1963 umírá na předávkování drogami. Po jeho smrti pracovala jako velmi úspěšná bytová architektka. Navrhovala spousty interiérů pro známé osobnosti. Napsala dokonce knihu „*Affordable splendor*“ – průvodce jak si vlastními silami, levně, a přitom

elegantně zařídit byt. Kniha vyšla na počátku 80. let a dodnes je velmi populární. (Spolek přátel Častolovic, 2010) Roku 1988 se poprvé vrátila do Čech. Seznámila se s rodinou disidenta Václava Havla (1936–2011) a s jeho ženou Olgou. Po pádu komunistického režimu dostala nabídku od prezidenta Havla a jeho manželky, aby jim pomohla zařídit byt na pražském hradě. Olga Havlová (1933–1996) dokonce přemluvila Dianu, aby požádala o častolovický a zasmucký zámek a opravila ho. Celé panství proměnila v honosné sídlo a vrátila mu kouzlo starých dob. (Spolek přátel Častolovic, 2010) Dcera Diany Alexandra se provdala do Rakouska, má čtyři děti, které jednou převezmou rodinné dědictví v Čechách. (Deník, 2012)

V Rychnovském deníku vyšel zajímavý rozhovor o hraběnce Sternbergové. Mezi otázkami byl dotaz, jak vše probíhalo, když zámek Častolovice dostala do svých rukou. *„Předtím než jsem zámek dostala, tady byla škola kovoslužby. Asi v roce 1983 památkáři zpřístupnili pár místností a vydláždili nádvoří. V dubnu 1992 jsem já a pan Bednář (můj správce majetku) převzali zámek a začali jsme s opravami. Nejdřív jsme lepili nábytek dohromady – ze dvou židlí jednu, na které se dalo sedět. Expozici jsme rozšířili na patnáct místností a už v červnu jsme zámek otevřeli pro veřejnost.“* (Rychnovský deník, 2016, s. 2)

1.2 Litice

„Několik jedlí vysokého lesa odlučuje příchozího, jde-li pěšinou od městečka Potšteina, od údolí a krajinky, která k nejkrásnějším v naší vlasti náleží. Kdo byl dychtiv viděti krásné zříceniny hradu Litického, užasne nad půvabem krajiny, která se očím jeho naskytuje, když byl vyšel z lesa na kraj vysoké stráně a pohlíží s rozkoší brzo na zelené výšiny, brzo na zarudlé trosky starého hradu, cíle pouti své.“ (Sedláček, 1995, s. 75) (Obr. 3)

Těmito slovy uvádí cestu k hradu Litice gymnazijní profesor August Sedláček (1843–1926). Scenérie litického hradu zaujala profesora litomyšlského gymnázia Aloise Jiráska. V knize Paměti řadí návštěvu Litic k třem nejkrásnějším památkám země, co kdy navštívil. Na pomyslné stupínky slávy se Litice postavily vedle hradu Zvíkova a hradu Muráně na Slovensku. *„Kráčel jsem hlubokou cestou vinoucí se přes vrch porostlý hustým lesem. – Pojednou počala se cesta v dol skláněti a když zanedlouho les prořídil, stanul jsem všecek překvapen... Toť Litice, cíl mé cesty.“* Takový byl úvod pro objemnou povídku od Aloise Jiráska s názvem Konec a počátek z roku 1879. Povídka je o knězi Korandovi, který byl uvězněn na Liticích. (Pechová, 1959, s. 14–15)

Hrad Litice leží v podhůří Orlických hor, na vrchu, obtáčeném ze tří stran meandrem Divoké Orlice. Rod Drslaviců nechal vystavět tento hrad na konci 13. století. Původní prastaré sídlo Drslaviců, bylo v Liticích u Plzně, a právě proto se rozhodli pojmenovat nový hrad stejně, na jeho počest. Krátce poté se Litice staly královským majetkem. V průběhu 14. století vlastnily hrad významné rody, páni z Lipé, páni z Lichtenburka a páni z Kunštátu. Největšího rozmachu se hrad dočkal v dobách správy Jiřího z Poděbrad (1420–1471). Velmi si okolí Litic oblíbil a pravidelně jej navštěvoval. Celý hrad nechal po roce 1450 přestavět, rozšířit a opevnit. Tvrdí se, že chtěl mít z Litic svůj vlastní Karlštejn, ale to jsou jenom domněnky. (Koubová, Mysliveček, Vrbenská, 1996, s. 237) V roce 1495 zakoupil litický hrad Vilém z Pernštejna. V roce 1562 byl hrad prodán Mikuláši z Bubna a držel ho až do roku 1809. Rok 1948 byl rokem znárodnění a hrad přešel do majetku státu. V roce 1974 přešel do správy Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Pardubicích. Od konce 50. let 20. století je hrad soustavně opravován a konzervován. Hradní areál byl pro veřejnost uzavřen. Oficiální otevření hradu pro veřejnost proběhlo až v roce 1992. (Musil, 1995, s. 65–66) Hrad je majetkem České republiky a jeho správu zajišťuje Památkový ústav. Rok 2015 a 2016 byly lety velkých úprav a rekonstrukcí. Přestavby byly dokončeny v roce 2017 a hrad se otevřel návštěvníkům. (Národní památkový ústav, Hrad Litice, 2018)

Původní podoba litického hradu není známa. Archeologický výzkum zachytil fragmenty zdiva, které se shodovaly s jádrem dnešního hradu. (Durdík, 1999, s. 339) Za Jiřího z Poděbrad (1420–1471) dostal hrad podobu, jakou známe dnes. Hrad se skládá ze dvou paláců naproti sobě umístěných v obdélníku, sevřeném vysokými hradebními zdmi. Paláce byly dvoupodlažní a vedle nich byly postaveny hospodářské budovy. K přednímu paláci je připojena věž o čtvercovém půdorysu. Dvoupalácová dispozice ukazuje, že okna byla směřována do nádvoří. Architektura vlastních budov je velmi skromná. Hrad byl obehnan hradební zdí, která byla na přístupnějších místech zalomena, čímž se vytvořila redukovaná bašta. Hradební zeď měla ohoz po celé své délce. Byl vybudován nový vstup do hradu ve tvaru věžovité brány se strážnicí a brankou pro pěší. Za brankou se nacházel reliéf se zemskými znaky datující stavbu rokem 1468. Stavba zřejmě probíhala ve spěchu kvůli obraně před Matyášem Korvínem (1444–1490), soupeřem o českou korunu. (Koubová, Mysliveček, Vrbenská, 1996, s. 236–237)

Dalším z vlastníků hradu byl Vilém z Pernštejna (1438–1521), který byl zároveň majitelem hradu Potštejn a centrum svého zájmu přesunul právě tam. Hrad Litice chátral, bydlelo v něm jenom služebnictvo. S novými pány přišly pro Litice lepší časy. Hrad se dostal do rukou pánů z Bubna, který zároveň přikoupil panství Doudleby nad Orlicí. Bubnové provedli několik nutných oprav hradu a bydleli v pohodlnějších zámeckých sídlech. Další staletí nepřinesla žádný významný stavební vývoj, pouze nutné opravy. (Čurda, 1966, s. 6–7) V roce 1815 získal hrad rod Parishů, kteří o něj neprojevil velký zájem a provedl zde nutné opravy.

Interiéry hradu se z velké části nedochovaly. (Obr.4) Většina obytných místností byla soustředěna v jižním dvoupatrovém paláci. První a druhé patro paláce bylo pravděpodobně zaklenuto gotickými klenbami. Věž, která je dochována, měla přízemní místnost s plochým stropem. V prvním patře byla valeně klenutá místnost a třetí patro mělo strop s žebrovitou gotickou klenbou. Čtvrté patro mělo strop dřevěný a poslední, patro páté, bylo opět žebrově klenuto. Přístupem pro jednotlivá patra paláce bylo zřejmě představené dřevěné schodiště při západní straně věže. Severní palác měl obdobnou konstrukci jako palác jižní, ale byl použit jako administrativní budova a ubytování pro služebnictvo. (Musil, 1995, s. 64)

1.3 Hrad Potštejn

„Ale ty milý Potštejne, neboj se nepřízně a zapomenutí. Kdo jede kolem tebe, nemůže tě nevšímavě pominout a musí se uváben do tebe zadívat. A kdo vstoupil tvými vybitými branami do opuštěných nádvoří, kdo bloudil v mohutných tvých [...] naslouchal u vážném klidu tvém šumění Orlice zdola a táhlému hukotu lesů, [...] Ať dlouho ještě vydržíš, starý milý Potštejne! (A. Jirásek)“ Těmito slovy popisuje hrad Potštejn Alois Jirásek (1851–1930). (Obr. 5)

Hrad se tyčí nad stejnojmenným městečkem. Je považován za jeden z nejpevnějších a nejmohutnějších východočeských hradů. Byl postaven ve 13. století Prockem z Potštejna z rodu Drslaviců. (Koubová, Mysliveček, Vrbenská, 1996, s. 216) Pojmenován je podle stejnojmenného hradu v západních Čechách na počest rodu Drslaviců. (Durdík, 1999, s. 442) Potštejn znamená v překladu Putův kámen. Půta (1358–1383) byl údajně zakladatelem prvního hradu. (Toulavá kamera, 2018) Je možné, že v místech hradu bylo hradiště slezsko-plátěnické kultury již na počátku prvního tisíciletí před Kristem. Tento názor se objevil spolu s nálezem keramiky této datace. (Musil, Svoboda, 1998, s. 115) Syn Procka Mikuláš měl dlouhodobé spory s Janem Lucemburským (1296–1335), ať už politické či jiné a stal se loupeživým rytířem. Zda šlo pouze o loupeže, nebo šlo o politický protest proti nárůstu německého občanstva lze těžko hádat. Faktem zůstává, že mladý markrabě Karel (Karel IV.) (1316–1378) se roku 1338 vypravil proti Mikulášovi a zmocnil se některých jeho majetků. Dal slib králi Karlu IV., že už se jeho činnost nebude opakovat. Tento slib, ale nebyl dodržen a roku 1339 podnikl Karel IV. výpravu znovu a hrad Potštejn byl po devíti týdnech skoro zničen a pobořen. Při dobývání hradu zemřel i Mikuláš. (Musil, Svoboda, 1998, s. 116) Roku 1355 už jako český král začal Karel IV. budovat nové sídlo. Potštejn sloužil jako vojenské a správní středisko kraje kolem Orlických hor. O Potštejně se tradovalo, že byl nedobytnou pevností s množstvím příkopů a padacím mostem. Roku 1432 se o tom přesvědčili i východočeští husité, kteří hrad šest měsíců neúspěšně obléhali. (Liška, 2016, s. 249–250) Podoba hradu po přestavbě Karla IV. není dochována v žádných dokumentech. Je možné vycházet ze zvláštností půdorysů a podoby jiných Karlových hradů. (Musil, Svoboda, 1998, s. 117)

Roku 1454 hrad koupil Jiří z Poděbrad, vystavěl sice nové opevnění, ale zájem o Potštejn poklesl. Jiří se plně věnoval hradu Litice, který byl pro něj hlavním sídlem v této oblasti. Dalším majitelem Potštejna se stal Vilém z Pernštejna (1436–1521), který provedl rozsáhlé stavební úpravy a nechal zrestaurovat i budovy uvnitř hradního areálu. (Liška, 2016, s. 250) Vilém zvolil Potštejn jako reprezentační sídlo svých majetků na Poorlicku. Pernštejnské

úpravy na přelomu 15. a 16. století se týkaly zesílení opevnění a znovuvýstavby horního hradu. Vilém dále vybudoval přístupový koridor a dva nové hradební okruhy.

Dalšími majiteli se stali páni Hrzánové z Harasova, kteří hrad částečně renesančně renovovali, jinak ale hrad pustl. Stavební činnost Hrzánů dokládá i přítomnost italských umělců v Potštejně, například Vlach Burian Gozzi, který se podílel na výstavbě zámku v Doudlebách a tzv. Dvorečku v Kostelci nad Orlicí. Celé panství bylo kvůli dluhům roku 1629 prodáno kupci Kašparu z Grambu (1585–1633), majitel statku ve Vamberku. Kašpar roku 1633 zemřel a Potštejn podědila jeho dcera Františka Magdalena (†1689) provdána za Václava Zárubu z Hustířan (†1675).

Hrad byl nákladnou stavbou z kamene, krytý částečně šindelem a cihlami, obklopen třemi pásy hradeb s baštami. Interiér se skládal z pokojů, komor, světnic a sklepů jak suchých, tak podzemních, sloužících k uchování vína. K hradu dále náležely kuchyně, spižírna, obilnice, maštale a dvě hluboké studny. Z tohoto popisu lze usuzovat, že v této době byl hrad poměrně v dobrém stavu. Od roku 1663 hrad pustl, majitelé hrad neobývali. Rok 1746 byl pro Potštejn rokem nového majitele Jana Ludvíka Harbuvala-Chamaré (1701–1764) z Francie, který výrazně zasáhl do chodu hradu i městečka. Jan Ludvík byl dobrým obchodníkem a ekonomem. V Potštejně založil textilní manufakturu. Jeho žena, Anna Barbora (1710–1773), nechala postavit na hradě kapli svatého Jana Nepomuckého, ve východní části bývalého paláce, v místech, kde byl záhadný kámen s nápisem, považovaný za vodítko k potštejnským pokladům. Vstup do kaple je v barokním venkovském slohu. Dalším stavebním podnikem Anny Barbory bylo zřízení křížové cesty z městečka na hrad roku 1754. Další pozoruhodnou stavbou je kaple Svatých schodů. (Obr. 6) Ve své dolní části obsahovala obydlí pro poustevníky. Horní schodiště je rozděleno do tří ramen oddělených balustrovým zábradlím. Každé rameno překrnuje vlastní dvojice asymetrických křížových kleneb. Schodiště končí v oválném presbyteriu, završeno kupolí a vysokou střechou s lucernou. (Musil, Svoboda, 1998, s. 119–122) Jan Ludvík nechal ve městečku Potštejn postavit pohodlný zámek. Pověstem o zakopaném pokladu po loupeživém rytíři Mikuláši, moudře nevěnoval pozornost. Peníze vydělával jinak. Roku 1764 Jan Ludvík zemřel a panství přešlo na jeho syna Jana Antonína (1737–1808). Jan od útlého věku poslouchal pověsti a legendy o Potštejnském pokladu ve hradní zřícenině. Služebnictvo jeho bujnou fantazii podporovalo. Hradní podzemí, kde se měl poklad ukrývat, bylo jako labyrint. Jan Antonín obětoval veškeré finance a čas, aby poklad našel. Hrad Potštejn prokopával skrz na skrz, některé stěny se zřítily samy, jiným bylo pomozeno krumpáči a lopatami. Po celých třicet pět let se snažil Jan Antonín poklad

objevit, našel jen staré podkovy, ostruhy, klíče a několik prázdných podzemních chodeb a sklepení s tajnou modlitebnou Jednoty bratrské. Hrabě zemřel roku 1782. Jeho hledačská mánie ho stála majetek a zbyla mu jenom mapa potštejnského podzemí. (Liška, 2016, s. 250-252) Hledání pokladu se stalo námětem známé povídky Aloise Jiráska „Poklad“, kterou uveřejnil v roce 1881 v časopise Světozor. (Musil, Svoboda, 1998, s. 123)

Zabezpečovací práce, kvůli špatnému stavu objektu, proběhly v roce 1938, kdy si hrad pronajal Klub českých turistů. Roku 1945 bylo panství zkonfiskováno a přešlo do majetku státních lesů, teprve po roce 1998 se stal majetkem obce. Roku 1970 byl hrad staticky zajišťován a probíhaly konzervační práce. (Musil, Svoboda, 1998, s. 125–126) Český svaz ochránců přírody začal na hradě pracovat a roku 1991 byl zpřístupněn veřejnosti. Opravená kaple svatých schodů byla vysvěcena v květnu roku 1993 s obnovenou tradicí potštejnských svatojánských poutí. (Koubová, Mysliveček, Vrbenská, 1996, s. 219) O hrad se v současnosti stará skupina nadšených potštejnských seniorů s názvem Dědkostav. (Potštejn, 2018)

Kniha, Hradý zámky a tvrže království českého, kterou napsal August Sedláček (1843–1926), je zajímavá kapitola, Jeden den na Potštejně před 350 léty. Autor zde velmi idealisticky popisuje, jak mohl probíhat takový den na hradě. Celý den začínal snídaní, malý pecen chleba a řídké pivo, potom se všichni na hradě odebrali ke své práci. Kovář šel do kovářny, pekař do pekárny, holomci a jiní na svá místa. Za chvíli začnou přicházet lidé z okolí a hlásit se k předstoupení před purkrabího se svými problémy. Je otevřena hradní brána, před vraty stojí několik lidí a chtějí mluvit s úředníkem, purkrabím, nebo písařem. Probíhá kontrola lesa, potoků, rybníků a dalších věcí náležících k hradu. Písař vše pečlivě zaznamenává po celý den, například kolik se komu platí, kolik bylo spotřebováno máslo, krup, obilí, piva a další výdaje. Mezitím se blíží polední hodina, což znamená čas oběda. U jednoho stolu sedí hejtman, úředník, polesný, u dalšího stolu sedí pekař, kovář, řezník a takto pokračuje až k nádeníkům a tovaryšům. Po obědě si jde opět každý po své práci. O čtvrté nebo páté hodině se podává svačina a po svačině už mají volno, mohou se bavit, nebo jít do města s povolením od purkrabího. Když přijde doba večere, obchází se celý hrad, jestli na něm nezůstala cizí osoba a zavírá se brána do hradu. Po večeri se každý rozchází k místům, kde mají nocleh. Nyní nastává práce hlásných a hlásají každou odbytou hodinu. A tak to trvá až do bílého dne, den za dnem po celá léta. (Sedláček, 1995, s. 5–8)

1.4 Zámek Potštejn

„Zámek potštejnský, budova to z polovice osmnáctého století, do čtverce stavěná, bez věže a vížky, stojí na úpatí lesnaté hory v městečku stejného jména a hledí průčelím svým do náměstí, možná-li tak nazvati neveliké nedlážděné prostranství, obklopené kostelem a několika domy nepřilíš výstavnými [...] všechny zdi pokryty jsou kobercem psiho vína.“ (Jirásek, 1962, s. 13) (Obr. 7)

Dějiny městečka, hradu a zámku Potštejn jsou těsně spjaté. Před hradem nebylo dostatek místa pro hospodářské příslušenství, a tak byl postaven dvůr dole ve městě. Po roce 1746 byl dvůr přestavěn na zámek. Tento dvůr však přejímal funkci hradu již dávno předtím, kvůli pohodlnosti a dostupnosti. Nejstarší částí dnešního zámku je sklepení pod východní částí severního křídla. Poloha zámku byla též určena ke kontrole cesty od Vamberka, která ústila ke vchodu do zámku.

Zámek je z části renesanční. Ačkoliv jsou tyto úpravy často přisuzovány rodu Pernštejnů, nejpravděpodobněji jsou zásluhou Hrzánů z Harasova, kteří Potštejn získali roku 1558. Tento rod uvažoval ekonomicky a upřednostnil využití objektů dvora, dnešního zámku, před nákladnou rekonstrukcí hospodářských budov na hradě. Hospodářský úpadek na počátku 17. století postihl i zámek, který je při prodeji roku 1629 popisován jako pustnoucí objekt. Teprve roku 1746 se stal zámek centrem menšího panství, které získal Jan Ludvík Harbuval–Chamaré, který potřeboval vytvořit sídlo. Hrad byl již natolik zpustlý, že nepřicházel v úvahu pro bydlení a vytvořil zámecké sídlo přímo v centru městečka. Jeho základem se stal komplex budov, tzv. dvůr, o kterém bylo hovořeno výše.

Jednopatrové sídlo čtvercového půdorysu v sobě dosud nese pozůstatky hospodářského dvora. Pozdně barokní zámek tedy vznikl díky přestavbě. Ze dvora nebylo zbořeno ani jediné křídlo, všechna byla zarovnána a zakryta mansardovými střechami. Ze sýpky se stal hlavní sál, stěny byly pokryty umělým mramorem a strop zdobí štukatury. Hlavním ornamentálním prvkem je dobový rokaj. Roku 1754 vznikla kaple. (Musil, Svoboda, 1998, s. 126–128) Současný zámek má pravidelný čtvercový půdorys s menším nádvořím uprostřed. Průčelí vévodí balkon umístěný nad vstupní branou, ta je zdobena erby rodu Chamaré a Dobřenských. Na jižní straně je umístěna zámecká kaple Nejsvětější Trojice. Na protější straně je umístěn dvoupatrový slavnostní sál, který byl zmíněn výše. Zámek je ze tří stran obklopen hospodářskými budovami, na severní straně bývala palírna, na západě pivovar, který je dnes opět obnoven. (Šimek, 1989, s. 392–393)

Výzdoba exteriéru se soustředila na hlavní a východní průčelí. Byly vytvořeny římsy, ploché pilastry, okenní šambrány a plastické, římsami vyvrcholené nástavce. Vstup zvýraznil střední trojosý rizalit, zakončený tympanonem s aliančním znakem a letopočtem 1749. Čestný dvůr nemohl být vymezen jako je tomu například na Nových Hradech u Vysokého Mýta, ale byl vyhrazen předprostor na vykrajovaném půdorysu, lemovaný zídka a kamennými vázami a doplněný kašnou. Do kompozice bylo přidáno okolní malé náměstíčko. Po roce 1757 probíhaly úpravy okolí zámku, zahrad a parku ukončené v letech 1771–1772 výstavbou zdi kolem zámeckého parku. Na zeď byly použity kameny ze zbořeného hradu Velešov. Plány na výstavbu zámku vypracoval pravděpodobně sám Jan Ludvík. Po smrti dvou následníků rodu Chamaré přechází zámek do rukou Prokopa Dobřenského z Dobřenic (1783–1815). Vytvořil v zámeckém okolí anglický park. Poslední vlastník potštejnského zámku byl František Jindřich Antonín (1889–1915), byl přihlášen k maďarské národnosti díky jeho matce, která byla maďarská šlechtična. Roku 1945 na základě dekretů prezidenta Beneše byl zámek zkonfiskován. (Musil, Svoboda, 1998, s. 126–128) Po druhé světové válce sloužil jako letní rezidence britského velvyslance. (Havlová, 2013, s.10) Zkonfiskovaný zámek získala v roce 1948 odborářská ústředna (ÚRO) a v byla zde zřízena odborářská škola. Ta fungovala až do sametové revoluce. (Musil, Svoboda, 1998, s. 126–128)

Od roku 1990 do současnosti patří zámek soukromým majitelům. Jeho poslední majitelé, manželé Nováčkovi, jej renovují do původní podoby. Roku 2005 proběhla historická výstava pohlednic Potštejna a okolí a v roce 2006 došlo k částečnému zpřístupnění interiérů zámku. (Obr. 8) V létě roku 2010 se podařilo revitalizovat a otevřít zámecký park. V přízemí zámku se v současnosti nachází výstavní prostory, pokladna, kancelář a vstupy do sklepů. První patro ukazuje klasickou zámeckou expozici a soukromé prostory manželů Nováčkových. V nejvyšším patře najdeme muzejní expozice a hotelové pokoje. (Havlová, 2013, s.10–13)

Co se týče původu potštejnského vybavení mobiliáře, dochovaly se inventární seznamy zámeckého vybavení vyhotovené v červenci 1945. Dva roky po zestátnění sloužil jako rekreační sídlo britského velvyslanectví, a proto zůstal vybaven z velké části původním nábytkem. Po roce 1948 byla část mobiliáře odvezena do depozitářů okolních zámků, především do Litomyšle a Rychnova nad Kněžnou. Mnohé vybavení však nešlo rabování a ničení. V roce 2004 se z původního vybavení našla pouze trojice lustrů v hlavním sále. Vše ostatní nebylo k nalezení. Roku 2006 bylo zpřístupněno šest místností – jídelna, pánská pracovna, kaple, dámská ložnice, dětský pokoj a modrý salonek. Postupem času k nim přibyl mramorový sál, hudební salon, zlatý salon, knihovna a koupelna. Manželé Nováčkovi

provádějí opravy zámku velice pečlivě. „Ze začátku rekonstrukce zámku jsme byli přísně kontrolováni. Po nějaké době a dobré spolupráci však památkáři zjistili, že veškeré zásahy děláme mnohem přísněji a pečlivěji tak, aby vše bylo zachováno, pokud to zachovat šlo. (Zdeněk Nováček)“ (Havlová, 2013, s. 11–12) Manželé Nováčkoví jsou jedni z prvních soukromých majitelů nešlechtického původu, kterým se podařilo zapůjčit mobiliář ze sbírek Národního památkového ústavu. (Havlová, 2013, s. 11–12)

Nejzdařileji byly zrekonstruovány kaple, hlavní jídelna, pánská pracovna a dámská ložnice. V ložnici se nachází postel, šatní skříň, a to i s původními krajkovými košilkami a spodním prádlem. Atmosféru pokoje doplňuje ruční výmalba inspirovaná zachovalými vzory z jiných částí zámku. Nejhodnotnější výbavou pánské pracovny je sekretář a česky psaný knižní fond. Kaple byla první opravenou částí zámku. Ke slavnostnímu vysvěcení došlo v roce 2010 a velmi záhy se zde konal první církevní obřad. V padesátých letech minulého století byl účel kaple docela jiný. Ze svatostánku se stala kancelář ředitele odborového hnutí. Velká část vybavení byla rozkradena. Zachovala se lampa na věčné světlo, svícny a obraz Nejsvětější Trojice. Pro potřeby ředitele byla zavedena elektřina, ústřední topení a podlaha byla vylita betonem. (Havlová, 2013, s. 15)

1.5 Doudleby nad Orlicí

„Malebnost architektury malého venkovského sídla doby renesanční a raně barokní si po staletí vzácně uchovává doudlebský zámek. Jeho exteriér vyniká renesančním sgrafitem, interiér barokní malbou. Historickou zvláštností je fakt, že se od svého založení až do současnosti s krátkou přestávkou nachází v rukou jediného šlechtického rodu, Bubnů z Litic.“ (Brych, Rendek, 2005, s. 118) (Obr. 9)

První zmínka o tvrzi v Doudlebách nad Orlicí je z roku 1545. V roce 1562 koupil tvrz Mikuláš z Bubna (1552–1608) jako příslušenství Litic. Mikuláš z Bubna vybudoval koncem 16. století jednopatrový čtyřkřídlý renesanční lovecký zámek. Pozval si italské stavitele. Přesně komponovaná stavba má boční stranu dlouhou 42,5 metrů, jehož pravidelnost porušuje dvojice rizalitů s raně barokními štíty. (Musil, Svoboda, 1998, s. 44–45) V době svého vzniku měl zámek přinejmenším neobvyklou dispozici, byl založen pouze na jednostraně, což byl ještě málo používaný systém (Vlček, 1999, s. 231) Severní rizalit je zároveň branou s průjezdem na arkádový dvůr. Dvůr je nevelký a obklopený patrovým ochozem, je to nejpůsobivější prostor zámku. Obvodu nádvoří dominují sgrafitové dekorace fasád a vysokých renesančních komínů. Původní zámek měl zřejmě místo ochozu dřevěné pavlače, jak naznačují dokreslené sgrafitové části. Ornamentální neobvyklé sgrafito bylo vytvořeno do roku 1590 a pokrývá vnější a vnitřní fasádu zámku. Výjimečný síťový „krajkový“ vzor je přirovnáván k vamberecké krajce. Zastoupeny jsou i figurální a groteskní motivy. (Brych, Rendek, 2005, s. 120) Kolem roku 1630 byla do nádvoří části objektu vestavěna přízemní arkáda s toskánskými sloupy, osazen nový vstupní portál a budova upravena ve stylu pozdní renesance. V letech 1670–1690 za raně barokních úprav provedených Františkem Adamem z Bubna (1644–1711) byl zámek opatřen vysokou střechou s barokními štíty, interiéry upraveny barokně a sgrafita zakryta. (David, Soukup, 2013, s.60–61)

Později bylo provedeno ještě několik nevýznamných zásahů. Začátek 19. století byl pro pány z Bubna symbolem ztráty žambereckého panství a trvalého nastěhování do Doudleb. Po přestěhování v roce 1809 dali zabít téměř všechny nástropní malby s antickými výjevy doudlebského zámku. Důvod byl náboženský. Pohanské motivy se jim zdály nekřesťanské a nahota nemorální. Malby byly odkryty až v 60. letech 20. století. V roce 1948 jim majetek zabral komunistický stát na 45 let. Byl spravován různými institucemi, například Krajským střediskem státní památkové péče a ochrany přírody v Pardubicích. Poslední majitel Mikuláš z Bubna (1897–1954) a jeho syn Adam (1927–2016) emigrovali.

V roce 1955 se Státní památková správa rozhodla zachránit fresky v severovýchodním sále. Pracovali na tom akademičtí malíři Josef Krčil (1906–1985) a Václav Holub (1910–1985), kteří postupně zrenovovali všechny fresky. Po roce 1960 zámek prošel rozsáhlou rekonstrukcí, byla odkryta fasáda se sgrafity a roku 1971 byl otevřen pro veřejnost. V rekonstruovaném zámku byla umístěna expozice o vývoji evropského a českého krajkářství, a také výstava věnována nizozemským tapisériím a gobelínům ze 16. až 18. století. Expozice byla vytvořena ve spolupráci s Umělecko – průmyslovým muzeem v Praze. Roku 1991 získali zámek Adam a Eleonora Bubnové (1929), nyní Dujkové. (David, Soukup, 2013, s.60–61) (Musil, Svoboda, 1998, s. 45–46) Současným správcem zámku je Petr Dujka (1951), syn Eleonory Dujkové rozené Bubny z Litic. (Rychnovský Deník, 2016, s.3) V knize Vzpomínání od Eleonory Dujkové Bubny z Litic autorka vzpomíná na krásné chvíle v Doudlebách, kde vyrostla. První kapitola s názvem Domov začíná Eleonořiným narozením „*Maminka nechala pokřtít po mojí babičce Eleonora [...] Jednou v dospělosti, mi jeden lékař po udání křestního jména řekl: „Chudinko, to jistě po babičce.“ A někdo jiný řekl: „Vy máte jméno, jako byste se narodila na zámku.“ [...] Doudleby, to byl můj první – a nádherný – domov. Tam jsem udělala první krůčky, měla své první rozbité koleno, tam jsem se naučila jezdit na kole, starat se o pejsky, poznávat přírodu a svět [...]*“ (Dujková rozená Bubna z Litic, 2014, s. 7)

Díky sgrafitům získal zámek Doudleby na své důležitosti a kráse. (Obr. 10) Autorem je nepochybně Vlach Gozzi, který pracoval na Potštejně i v Kostelci nad Orlicí. „*V nádvoří je výzdoba komponována do pruhů, oddělených trojicí pásků, z nichž střední je tmavý: nad bílí soklem lze předpokládat pásek tzv. mořské vlny, výše je kobercový vzor a opět mořská vlna, nad ní pak pás falešných lunet s rozvilinami.*“ (Musil, Svoboda, 1998, s.44-45) Níže se opakuje pás falešných lunet, v nichž jsou dětské postavičky a zvířata bájná i skutečná. Výzdoba vnějších fasád není tak komplikovaná, protože se počítalo s pohledy na zámek z dálky. Zámek zvenku je pokryt působivým kobercovým vzorem, tvořeným soustavou kružnic a čtverců s rozetami, propojených diagonálami. Vzor je v horní a dolní části ukončen opět vzorem mořské vlny.

V interiérech prvního patra je dochována raně barokní štuková a rozsáhlá malířská dekorace stropů a kleneb ze 17. století, kdy byl zámek přestavěn Františkem Adamem z Bubna. Zastoupeny jsou mytologické a biblické motivy. Je zde dochována i méně obvyklá emblematika, která čerpá z tvorby Diega Saavedry (1584–1648). (Brych, Rendek, 2005, s. 120) Byly to takzvané hádanky, kterými se šlechtici bavili na návštěvě. Nejdůležitější

místností zámku je rohový sál prvního patra s dochovanými raně barokními kamny. Kachle jsou datovány letopočtem 1690, jsou glazovány a zlaceny a nesou erby Bubnů z Litic, polcený štít s figurami bubnu a lví hlavy, rostoucí z korunky. Ve stejném sále se nachází nástropní malba s motivy svatby krále Pélea s bohyní Thetidou za účasti olympských bohů tzv. „Čertova svatba.“ Barokní kaple je rovněž zdobena malbami a štukem. (Brych, Rendek, 2005, s. 120) Zámek stojí uprostřed parku v severní části stejnojmenného městysu, je obklopen anglickým parkem s mnoha cennými dřevinami, založeným počátkem 19. století. (David, Soukup, 2013, s.60-61)

1.6 Kostelec nad Orlicí

Nový zámek v Kostelci nad Orlicí náleží k nejmalebnějším a architektonicky nejčistším empírovým stavbám v Čechách. Město leží na břehu Divoké Orlice a dostalo jméno podle opevněného kostela zřejmě již v 10. století. (David, Soukup, 2013, s. 324) V tomto městě jsou však zámky dva, starý a nový. (Obr. 11)

K majitelům patřili Jiří z Poděbrad, Vilém z Pernštejna a od roku 1558 Hrzánové z Harasova. Je možné, že Harasové založili v polovině 16. století panský dům, rozšířený na tvrz, zárodek pozdějšího Starého Zámku. Pobělohorská doba přála Kašparu z Grambu, Zárubům z Hustířan, pánům de Chamaré a od roku 1796 vlastní starý zámek Vchynští ze Vchynic a Tetova. (David, Soukup, 2013, s. 324) Starý zámek je ve východní části Kostelce nad Orlicí v Tyršově ulici. Je to dvoupatrová dvoukřídlá budova barokně klasicistního vzhledu. Je zakrytá mansardovou střechou. Kolem zámku je zatravněná plocha, která je nevhodným doplněním okolí. Naprosto architektonicky nevhodné je umístění benzinového čerpadla v blízkosti zámku. Dnes jsou ve starém zámku umístěny kanceláře a provozovny různých soukromých firem.

Josef Kinský (1806–1862) se stal roku 1829 zakladatelem kostelecké větve Kinských a nechal vystavět nové reprezentační sídlo na okraji města. Stavba probíhala pod vedením rodinného architekta Heinricha Kocha (1781–1861) v letech 1829–1835. Současně s celým zámkem byla změněna okolní krajina v rozsáhlý anglický park. Krajinářský park má dnes téměř dvacet hektarů, na západě volně přechází do lučinaté krajiny. Hrana říční terasy před zámkem dělí park na části – horní a dolní. V pestré druhové skladbě dřevin dominují listnáče. Ze Zrcadlového sálu je přímý průhled do krajiny až na rozvaliny hradu Potštejn. (Musil, Svoboda, 1998, s. 69–71) Autorem parku je architekt Heinrich Koch. Plány se bohužel nedochovaly. Celý areál bývá srovnáván se zámkem Kačinou a zámkem Kynžvart. Zdejší příroda byla citlivě upravena ve prospěch budování parku a okolí. Do parku byly vsazeny staré duby, které dosahují stáří až 360 let. Park se řadí k nejstarším chráněným územím Orlických hor a Podorlicka. Je chráněn od roku 1949. Dodnes je jediným parkem chráněným jako přírodní rezervace na východě Čech. (Fabiánková, 2015, s. 24) *„Původně byl vyhlášen k ochraně a zkoumání ptáků jako rezervace ornitologická díky Bedřichu Karlovi hraběti Kinskému (1911–1999), který byl světoznámý ornitolog. V části zámku, které se říkalo Faustovna, preparoval ptačí vejce a rozebíral žaludky ptáků. Svou rozsáhlou sbírku ptačích vajec, největší v rámci naší republiky, před emigrací daroval Národnímu muzeu v Praze. Jako*

ornitologická rezervace byl park chráněn pouze krátce. V roce 1995 byl status přírodní rezervace znovu obnoven“. (Fabiánková, 2015, s. 25)

Kinští na zámku zůstali až do roku 1948, kdy byl převzat státem. V budově byly laboratoře, sklady a kanceláře Výzkumného ústavu pro chov prasat. Zámek byl zanedbáván a v suterénu byla chována kuřata a prasata. Mobiliář zámku byl uložen v nevhodných podmínkách a putoval z Doudleb nad Orlicí, na Kuks, do Litomyšle a tak dále. (Fabiánková, 2015, s. 16) Objekt se měl stát domovem důchodců, naštěstí byl v roce 1980 převzat Krajským střediskem památkové péče a ochrany přírody v Pardubicích a v roce 1992 byl v restituci navrácen rodině Kinských. Celá budova i interiéry prošly rozsáhlou a náročnou rekonstrukcí. Celý zámek měl být zbořen, kvůli porušené staticce, ale díky kovovým obručím, které stáhly celý zámek i jednotlivé místnosti, byl zachráněn. (David, Soukup, 2013, s. 324)

Zámek byl v katastrofálním stavu. Po obvodu bylo postaveno lešení, kterým prorůstaly stromy. Okna byla rozbitá a přšelo dovnitř, podlahy podléhaly hnilobě. Nejprve se zámek zajišťoval staticky. Později se začaly renovovat omítky, stropy, štuky a původní dřevěné podlahy. Roku 2003 přešel zámek na Františka Kinského, syna Josefa Kinského. V dubnu roku 2012 byla tato cenná empírová stavba poprvé v historii celá zpřístupněna veřejnosti. (Fabiánková, 2015, s. 16) Téhož roku se otevřela Toniova zámecká kavárna v areálu hospodářských budov, kterou spravuje syn Františka Kinského, Kristián. (David, Soukup, 2013, s. 324)

Stavba, spíše rodinná vila, má reprezentativní ráz, i když je hlavní portál situován do přírody. (Musil, Svoboda, 1998, s. 69–70) Předlohou pro Nový zámek v Kostelci nad Orlicí byl letohrádek Kinských v Praze na Smíchově, obě budovy se skutečně podobají. Koch navrhl nejen budovu, ale i vnitřní vybavení. Kosteleckému zámku se občas říká třešňový, protože veškerý nábytek byl vyroben z třešňového dřeva. V roce 1847 byl zámek doplněn o čtyřkřídly hospodářský dvůr s jízdnou. (David, Soukup, 2013, s. 324)

Nový zámek je třípodlažní obdélná stavba se suterénem, zvýšeným přízemím a nízkou valbovou střechou. (David, Soukup, 2013, s. 324) Delší průčelí s jedenácti okenními osami jsou zvýrazněna rizalitou se sloupovým portikem. Portikus východního průčelí s korintskými sloupy předstupuje před celou výšku v průčelí, zatímco protější je nesený iónskými sloupy a je o patro nižší. Oba portiky vrcholí stupňovitě ukončenými atikami. (Musil, Svoboda, 1998, s. 69–71) Sloupy monumentálního rizalitu na zahradním průčelí s dvouramenným schodištěm dosahují téměř výšky budovy. Hlavní průčelí vrcholí trojúhelníkovým štítem s reliéfním

aliančním znakem Kinských a Černínů z Chudenic. (David, Soukup, 2013, s. 325) Jsou na něm umístěna tři počáteční písmena hesla rodu: „Bůh, čest, vlast.“

Celý zámek měl na svou dobu moderní vybavení, patřilo k němu horkovzdušné vytápění a koupelna s teplou vodou a vanou. (Vlček, 1999, s. 314) Horkovzdušné vytápění vynalezl Paul Traugott Meißner (1778–1864). Systém byl původně určen k vytápění velkých budov například úřadů, kanceláří, kasáren, nemocnicí, továren, ale také panských sídel. Systém byl založen na cirkulaci vzduchu pomocí tepelných kanálů. Fungovala zde i regulace vzduchu a v létě sloužilo toto topení jako klimatizace. Podstatné vylepšení systému vymyslel architekt Heinrich Koch. Ten vyřešil estetickou stránku vedení a vyústění kanálů v domech. Celý systém vytápěl také chodby, schodiště, vestibuly a byl pevněji začleněn do interiéru. Na zámku v Kostelci nad Orlicí bylo vytápěno i podkroví s místnostmi, kde bydlelo služebnictvo. (Fabiánková, 2015, s. 22–23)

Z reprezentačních místností vyniká Zrcadlový sál s bohatou štukovou výzdobou. (David, Soukup, 2013, s. 325) Tento sál má intimní ráz většího salónu, vybaven je pohodlným sedacím nábytkem a klavírním křídlem. Je určen k posezení celé rodiny a přátel. Sousední knihovna, která je vyplněna regály na míru, je v horní polovině přístupná až po strop. (Musil, Svoboda, 1998, s. 69–71) Vstup na horní ochozy je vtipně vyřešen skrytým schodištěm v jednom z rohových regálů knihovny. Propojení budovy s horním obytným patrem obstarávalo trojramenné schodiště uvnitř jednoho vnitřního křídla, které bylo osvětleno shora světlíkem. Ve východní části, bydleli osobní sloužící. (Musil, Svoboda, 1998, s. 69–71) Do poloviny 20. století byla většina obytných místností vybavena převážně původním nábytkem ve stylu empíru a biedermeieru. (Musil, Svoboda, 1998, s. 69–71) Biedermeier byl umělecký styl a životní styl první poloviny 19. století. Je to měšťanská obdoba empíru, šlechtického stylu dovozeného z klasicismu. Časově bývá vymezen jeho počátek vídeňským kongresem 1815 a končí revolucí roku 1848. Je to především styl bytové kultury, zařízení a drobných dekorací. Styl je racionální a praktický bez přebytečných ozdob. (David, Soukup, 2013, s. 325) Významným obrazem v zámku je výjev ze života svatého Karla Boromejského od Josefa Berglera (1753–1829) (Musil, Svoboda, 1998, s. 69–71)

Nyní se zámek dělí na dvě části, v suterénu se nachází pokladna a zázemí pro restaurátorské práce. V prvním patře se nachází prohlídková expozice s názvem Život v Biedermaieru, kde jsou zpřístupněny všechny pokoje – hala, jídelna, malá knihovna, pokoj s bitvou, pokoj s krbem, zrcadlový sál, knihovna, pokoj s rodokmenem, dámský salon, dámský budoár, pracovna, dětský pokoj a pokoj Vilemíny Kinské. Druhé patro nyní slouží

jako galerie. Několikrát do roka se mění výstavy od okolních nebo světově proslulých umělců.
(Fabiánková, 2015, s. 23–25) (Obr. 12)

1.7 Nabídka edukace na hradech a zámcích Divoké Orlice

Standardní nabídkou edukační činnosti na hradech a zámcích je historický výklad s průvodcem. U příležitosti významných dní kalendářního roku bývají speciální prohlídky pro děti, někdy i s mazlíčky, ale vesměs se na hradech a zámcích Divoké Orlice výrazně s edukací nepracuje. Zámek a hrad Potštejn sice pořádá spoustu speciálních prohlídek pro děti, jedná se však o zážitkovou oblast, při které edukace ustupuje do pozadí. Návštěva kulturních a historických památek patří k všeobecnému kulturnímu přehledu. Myslím, že by každé dítě mělo vědět, co se v jeho kraji nebo zemi nachází, jaký to má význam a proč. Proto je potřeba o těchto tématech více hovořit a rozšiřovat nabídky daných objektů. Spousta lidí cestuje za hranice a nemá tušení, co se v jejich zemi nabízí za „poklady.“

Zámek Častolovice je v soukromých rukách a nabízí standardní prohlídky pro návštěvníky nejenom v českém jazyce. Prohlídka zámku je možná i pro nevidomé se speciální hmatovou prohlídkou. Všechny zámky tuto variantu nenabízejí, proto je důležité to zmínit. Zámek se tak zapojil do inkluze ve vzdělávání. Přístup je možný i bezbariérově, což u všech památek možné není. Zámek Častolovice se každoročně účastní nočních prohlídek v programu Hradozámecká noc. Majitelka zámku pořádá každý rok dětský den pro děti z Nadačního fondu Slunce, který spadá pod Výbor dobré vůle Olgy Havlové. Doprovodné programy nebo pomůcky zaměřené na edukaci návštěvníků v nabídce chybí.

Hrad Litice je státní zámek a je čerstvě po rekonstrukci, proto je v současnosti nabízená edukační činnost omezená. V sezóně 2016 se uskutečnila akce s názvem Na cestách s Karlem IV., což byl Lucemburský rok a 700letému výročí narození Karla IV. Akci připravilo Metodické centrum pro vzdělávání v Telči. Návštěvníci si mohli vyzkoušet, jak bylo náročné žít ve středověku a co obnášelo cestovat s císařským dvorem. Nabízeno bylo mnoho workshopů, setkání s Karlem IV. a odhalení tajemství středověkého oděvu. Na konci programu proběhlo audiovizuální oživení středověkých rytířů. (Národní památkový ústav, Hrad Litice, 2018) Litice se snaží do edukace zapojit bohužel jen jednorázovými projekty. Hradní okruh s výkladem je možný se psi a je bezbariérově upraven. Novinkou na hradě Litice je edukační brožura s názvem *S pastelkami po hradu Litice*, která byla vydána 18.6. 2018. (Obr. 13) O tomto projektu je podrobněji informováno v další kapitole. (Památky pro děti, 2018)

Hrad Potštejn nabízí pět tematických prohlídkových okruhů (O mohutném opevnění, O přehluboké studně, O hradních bránách, O kostelíku, značkách a pokladu, O hradní kapli

a zvířátkách), ale bez hlubšího zaměření na edukaci. Je trochu složité se vyznat, jestli mohou být okruhy propojeny a kolik jednotlivý okruh stojí. Hrad Potštejn je zapojen do velkého množství kulturních akcí, hlavně pro děti. V roce 2016 proběhla akce s názvem Dobytí hradu Potštejn k 700. letému výročí Karla IV. Po celou sezónu probíhají pro děti speciální prohlídky. (Potštejn, 2018)

Zámek Potštejn je soukromý. Díky aktivitě manželů Nováčkových je zámecký program přeplněný každou sezónou. Začíná Velikonocemi, kdy vítají svátky jara a pokračují Pátečními salóny, což je tradice, kterou založila hraběnka Mary Dobřenská, kdy si na zámek zvala významné osobnosti a diskutovaly o současných problémech ve světě, o literatuře, umění a jiných odvětvích. Následují noční prohlídky, Zámecké slavnosti a Divadelní pohádka jako odměna za vysvědčení pro žáky. Každý červenec se koná Loutkový festival Matěje Kopeckého. Celosvětový den stromů se slaví i v Potštejně, pořádají se přednášky a divadla na téma příroda a ekologie. Po celou sezónu mají speciální program pro děti. Ojedinelá prohlídka zámeckého sklepení je místem, kde děti mohou prožít příběh potštejnské minulosti a hledat Mikulášův poklad. Pohádkov (Obr. 14) je prohlídka pro nejmenší návštěvníky, během které mají poznat 10 pohádek. Tato prohlídka je především hernou a dětským koutkem. (Informační letáček) Tento bohatý program byl vytvořen manželi Nováčkovými za účelem vyšší návštěvnosti a konkurenceschopnosti zámku. *„Každému zámku se dříve říkalo statek. Statek proto, že k zámkům patřila hospodářství, pole, lesy, vesnice. Šlechta dávala lidem práci, jelikož podnikala. [...] Zámek se musí uživit, musí mít návštěvnost, musí z něčeho žít. Věříme, že to lidé chápou. Zážitková turistika je ze strany návštěvníků vyžadována, chtějí se bavit. Takováto aktivita by neměla narušit celkový ráz a poslání objektu. Proto jsme Bubákov udělali na vysoké technické úrovni, a hlavně jej tématicky spojili s dějinami Potštejna. (Zdeněk Nováček).“* (Havlová, 2013, s. 27) Zde je zřetelně vidět, že nejde v první řadě o edukaci, ale o zvýšení návštěvnosti, což je pochopitelné. Nicméně zvýšení edukační činnosti může být v kombinaci se zvýšenou návštěvností pozitivním krokem.

Doudlebský zámek je v soukromém vlastnictví. Zajímavostí je, že se zde natáčela podstatná část filmu od Juraje Jakubiska s názvem Báthory. Zámek ve filmu se starými stromy představoval hlavní sídlo čachtické paní Alžběty Báthoryové. Film byl natáčen v komnatách, na nádvoří i v parku, kde filmařům padl do oka monumentální červený dub, který byl zničen vichřicí Emou roku 2008. (David, Soukup, 2013, s.60-61) Tento zámek se ve srovnání s ostatními zaměřuje na edukaci významněji. Roku 2016 byla přestavěna bývalá zámecká sýpka na přírodovědné muzeum, kde je kromě stovek vzácných exponátů také

rozsáhlé dioráma s tématem lesní zvěře a pravý pytlácký koutek. Podle majitele zámku se jedná o největší soukromé muzeum svého druhu v naší zemi. Dále se zde nachází speciální expozice z kukuřičného šustí s názvem „Rok na vsi“. Pro děti je zřízen Babiččin dvoreček, kde mohou zblízka vidět a poznat všechna domácí zvířata i s mláďaty. (Rychnovský deník, 2016, s. 2)

Nový Zámek v Kostelci nad Orlicí je v rukách Františka Kinského, který by si přál, aby z jeho zámeckého areálu vzniklo doslova „*takové malé kulturní centříčko*.“ Na zámku je každou sezónu organizováno množství koncertů, výstav a společenských akcí. Každý rok pořádá akci s názvem „Prohlídka zámku s Františkem Kinským“ a lístky jsou vždy dluho dopředu vyprodané. Díky seriálu České televize Modrá krev přijíždí každým rokem více návštěvníků. Mezi významné výstavy patřila expozice s názvem „13. komnat komiksu“, počín, který byl oceněn komiksovou cenou Muriel, jako nejlepší výstava o komiksu. Každým rokem si zámek zve řadu významných umělců například Anetu Langerovou, Bratry Ebeny, skupinu Blue Effect a další. To znamená, že edukace na kulturním poli je rozsáhlá. V posledním patře zámku se nachází galerie, ve které tento rok probíhá sezóna fotografie. Ve stálé nabídce kosteleckého zámku je edukační brožura pro děti, kterou si návštěvníci mohou zakoupit v pokladně zámku. S touto brožurou je možné procházet prohlídkou anebo si ji vyplnit v zámecké kavárně, parku, nebo doma. (Obr. 15) (Nový zámek Kostelec nad Orlicí, 2018)

Pro přehlednost uvádím tabulku, kde je zobrazena nabídka doprovodných aktivit všech hradů a zámků na Divoké Orlici. Data byla čerpána z internetových stránek a z návštěv

	standardní prohlídka	tematické, školní prohlídky	edukační programy	speciální prohlídky	edukační pomůcky
Častolovice	ano	ne	ne	hmatové pro nevidomé	ne
Litice	ano	ne	ne	ne	ano
Potštejn hrad	ano	ano	ne	ne	ne
Potštejn zámek	ano	ano	ne	v kostýmech, noční	ne
Doudleby nad Orlicí	ano	ne	ne	ne	ne
Kostelec nad Orlicí	ano	ne	ne	s majitelem zámku	ano

na hradech a zámcích. Po tom, co Zámky na Orlici zvítězily v soutěži EDEN, měly by zvážit vylepšení informovanosti na webových stránkách a sociálních sítích.

1.7.1 Edukace na hradech a zámcích v Čechách

Na hradech a zámcích České republiky se hojně objevují edukační aktivity. Pro ilustraci svého tvrzení, uvádím konkrétní příklady. Na zámku Lednice (Obr. 16) může návštěvník procházet rozlehlý park s odborným výkladem od zahradníka. Odborník v tomto oboru seznamuje návštěvníky s rostlinami, architekturou a historií. Hradec nad Moravicí nabízí program s názvem Edukace s prohlídkou zámku. Prohlídkový okruh zaměřený na vzdělávání dětí je vytvořen formou hry a ukázek. Tento program je vhodný pro skupiny ZŠ, příměstské tábory apod. Tuto prohlídku je si nutné rezervovat. V Kroměříži proběhla v roce 2017 Letní škola památkové edukace. (Obr. 17) Pro účastníky byly připraveny exkurze, přednášky a tvůrčí dílny, které se zaměřovaly na rozmanité metody interpretace kulturního dědictví. Bohužel to není stálá nabídka na tomto zámku. (Národní památkový ústav, 2018) Zámek Čechy pod Košířem (Obr. 18) nabízí také edukační programy odstupňované dle tříd a věku. Program s názvem S vílou za pohádkami je pro mateřské školy a první třídy základní školy, trvá 45 minut a stojí 25 korun. Víla provádí malé návštěvníky zámeckým parkem a seznamuje je po cestě s pohádkovými bytostmi. Každá bytost hravou formou vzdělává děti s faunou a flórou parku. Okruhy jsou Prohlídka s princeznou pro třetí třídy základních škol, Tajemství zámeckého parku pro druhou až pátou třídu, Josef Mánes a jeho doba pro páté až deváté třídy. Žáci objevují, jak se žilo v 19. století. Prohlídka je rozšířena i pro střední školy. (Zámek Čechy, 2018) Veškerý program je financován Národním památkovým ústavem, který se stará o státní zámky.

Záměrem mé práce je realizace a evaluace mezigenerační a samoobslužné edukační pomůcky pro celou rodinu, která se nemusí dopředu objednávat, ale je na zámku neustále k dispozici. Takovou pomůcku není snadné na hradech a zámcích vyhledat. Jeden z projektů, který se dané problematice věnuje, je První průvodce památkami pro děti – Památky pro děti. Tento projekt vytváří didaktické výtvarné brožurky s názvem S pastelkami po hradech a zámcích. (Obr. 19) *„Návštěva památky je pokaždé okolností, kdy dochází ke konfrontaci s minulostí. Sdílet složité minulé děje (nejen) mladším dětem není jednoduché. Přesto, děti mají velký potenciál porozumět a přijmout zdánlivě složité abstraktní informace, pokud jsou předkládány jim srozumitelnou formou.“* (Památky pro děti, 2018)

Mezigenerační edukaci v Královéhradeckém kraji nabízejí pouze zámky Náchod, Opočno, Ratibořice a Hrádek u Nechanic a hospital Kuks. (Obr. 20) Projekt Památky pro děti byl inspirací pro mou bakalářskou práci a díky ní má Nový zámek v Kostelci nad Orlicí svou brožurku také. Výstupem mé bakalářské práce s názvem Nový Zámek v Kostelci nad Orlicí a jeho využití v rámci edukace byla brožura pro děti. Tento malý sešitek byl průvodcem po zámku a zaměřoval se na oblast architektury, rodiny Kinských, oblečením umění a historie všeobecně. Děti na každé stránce provází malý ilustrovaný vlček a vysvětluje jednotlivé úkoly (omalovánky, luštění piktogramů, hledání rozdílů a další). Často se na hradech a zámcích připravují animační programy, ale jedná se většinou o jednorázovou akci. Zámek Bečov nad Teplou je prvním zámekem, který má webové stránky pro malé návštěvníky, které jsou atraktivně graficky zpracovány ve spolupráci s projektem S pastelkami po hradech a zámcích. (Obr. 21) Tento zámek nabízí k zapůjčení i sadu edukačních pomůcek k prohlídkám. (Vzorová obnova Bečova, 2018) Není si však možné pomůcky zakoupit a odnést domů. Box, který je výstupem mé práce, je zřejmě ojedinělým kusem v Královéhradeckém kraji. Nabídka edukace na hradech a zámcích Divoké Orlice je z pohledu jakožto budoucího pedagoga nedostatečná a mým cílem bylo rozšíření nabídky určené pro co největší spektrum návštěvníků.

1.8 Edukace volného času – volnočasová památková edukace

Edukační box, který byl vytvořen, se řadí i do edukace volného času. Nárůst volného času nevedl vždy k jeho aktivnímu využití. Volného času je čím dál tím více, ale přetrvává pocit, že ho ve skutečnosti moc není. Jeho potřeby a nároky rostou do závratných výšin. Častá je situace, kdy podmínkou k efektivnímu a modernímu trávení volného času je potřeba přihlásit se do organizace, která volný čas plánuje. Zaplatit členský poplatek a pravidelně několikrát týdně navštěvovat danou organizaci. Volný čas je tedy svazován sociálními pravidly a předpisy a podléhá reklamním tlakům a módním trendům. Volný čas se stal předmětem obchodu a součástí masové kultury, která je v jistém smyslu pokračováním kultury lidové. Lidovou kulturu vytvářeli lidé pro sebe. Masová kultura je vytvářena profesionály a je nutno za ní platit. Výsledkem je například pokles vkusu lidí. Často se ztrácí individualita a objevuje se nešetrné zacházení s kulturním dědictvím. Nejsou zde ale jenom negativa. Díky masovým médiím se kultura šíří rychleji a do více domácností. Odstranily se sociální rozdíly a demokratizovala se společnost. Dalším plusem je, že polovina růstu

výroby a produktivity 20. století byla vynaložena na volný čas, vzdělávání a zdravotní péči. (Šerák, 2009, s. 42–43)

Cílem plnohodnotného trávení volného času je, aby si děti i dospělí prostřednictvím volnočasových aktivit v historickém prostředí „*osvojili znalosti, dovednosti, hodnoty a postoje, jež přispívají k ochraně dědictví minulosti, k hlubšímu vnímání národní a kulturní identity a ke zkvalitnění péče o kulturní dědictví*“. (Havlová, Indrová, Svoboda, 2015, s. 67) V neformálních edukačních programech a aktivitách můžeme volit přiměřenou škálu metod a prostředků. Můžeme a nemusíme počítat s přítomností lektora nebo pedagoga. Je potřeba volit činnosti s ohledem na cílové skupiny, jako jsou rodiče s dětmi. Je potřeba mít na paměti, že vnitřní motivace těchto cílových skupin je spojena s odpočinkem, rekreací a zábavou. Díky věkově a zájmově heterogenním skupinám je potřeba počítat s tím, že mají protichůdné cíle. Nezbyvá než hledat originální a zajímavé cesty, které mohou být doporučeným přístupům a pravidlům velmi vzdálené. Například digitální interpretace kulturního dědictví může být zpočátku atraktivní a osloví široké spektrum návštěvníků, ale rychle se okouká a upadá v zapomenutí. Je potřeba mít na paměti, že pohyb v netypickém historickém prostředí je leckdy dostačujícím ozvláštněním situace. (Havlová, Indrová, Svoboda, 2015, s. 67–68)

1.9 Ochrana kulturního dědictví a nalézání vztahu k ní

Movité i nemovité kulturní dědictví nás obklopuje v podobě kulturní krajiny, historických sídel, archeologických památek nebo rozmanitých artefaktů. Tato místa se mohou stát zdrojem vzdělávacích příležitostí pro všechny generace. Neustále jsou hledány způsoby, jak je systematicky zkoumat, zpřístupňovat a zprostředkovávat památkové hodnoty a postupy návštěvníkům. (Havlůjová, Charvátová, Indrová, 2015, s. 23) Pojem kulturní dědictví se neomezuje pouze na již zmíněné objekty. V širším pojetí se kulturně historické dědictví vztahuje rovněž ke zvykům, tradicím, řemeslům, k jazykovému a literárnímu dědictví, na umělecká díla, nebo i státní hymnu a vlajku. Obecně se jedná o památky, jichž si společnost natolik cení, že považuje za nutné je uchovat pro budoucí generace. V tomto smyslu souvisí kulturní dědictví s pojmy, jako jsou kulturní identita, tradice a kvalita. (Havlůjová, Charvátová, Indrová, 2015, s. 10) „*Kulturní identita vzniká na základě styku jedince s jinými lidmi a jeho mnohovrstevnou identifikací s nejrůznějšími kulturními, etnickými, sociálními, profesními, zájmovými či jinými skupinami. Taková identifikace může mít jisté determinanty, dle kterých se jedinec může řídit, a na základě toho se začleňovat*

do dané kulturní společnosti. Mezi tyto determinanty například patří víra a náboženství, oblékání, vlasy a jejich sestřih či jídlo.“ (Skarupská, 2017, s. 19) Kulturně historické dědictví má potenciál pro vzdělávání i potěšení, zakotvuje nás v realitě a může být zdrojem prosperity místa. Je asociováno s pojmy řemeslné zručnosti, trvalosti, životnosti a stability. Snadno se může stát předmětem komerční zábavy v rámci masové turistiky. Nutnost využívat dědictví jako předmětu vzdělávání se objevuje ve všech zemích Evropské unie. S ním spojené aktivity jsou zde zapojovány do učebního kurikula. (Havlůjová, Charvátová, Indrová, 2015, s. 10)

Nalézání vztahu ke kulturnímu dědictví je potřeba budovat od útlého věku v rodinách, ve školce, škole, zkrátka všude. Už jenom procházka v přírodě okolo sochy, nebo kostela ve městě, galerie, muzea a seznámení se s nimi, může být prvním kontaktem a objevením kulturního dědictví.

1.9.1 Proměny péče o kulturní dědictví ve 21. století

V posledních desetiletích nastaly v oblasti péče o kulturní dědictví velké změny. Tradiční přístup k ochraně z 19. století ztrácí své výsadní postavení. Tento přístup je založen na názorech expertů. Odborníci a znalci objektivně určí, co je dědictvím nejvyšší kvality, ať se jedná o umělecká díla, archeologické či architektonické památky a ty jsou speciálně uchovávány pro budoucnost. Ve střední Evropě uvedený způsob převažuje, ve světovém poli jsou však přístupy další. V západní Evropě, ale i jinde ve světě, se vedle tohoto pojetí prosazují také přístupy holistické, které v praxi začleňují k památkám i krajinu kolem nich. Do procesu výběru je dále zahrnuta i laická veřejnost. Tento systém se začal projevovat i v české památkové péči. Vyzdvihována je komunitní odpovědnost za udržování památek. „Záleží tedy na nás – na jednotlivých lidech a lidských společenstvích v konkrétních lokalitách a regionech, zda dokážeme bohatství našeho kulturního dědictví zodpovědně převzít a uchovat.“ (Havlůjová, Charvátová, Indrová, 2015, s. 23)

Utváření společenské hodnoty kulturního dědictví je dynamický, historicky podmíněný proces, do kterého vstupují rozmanité individuální, komunitní i institucionální zájmy. Hodnotu památek nelze definovat jednou provždy. „Dědictví, které nám zanechaly předchozí generace, skrývá ohromný, mnohdy nevyužitý a nedostatečně doceněný potenciál budoucího rozvoje [...] a zdánlivé staromilství může být v mnoha případech velmi racionálním chováním a projevem zodpovědnosti k budoucím generacím [...] i v ekonomické rovině.“ (Havlůjová, Charvátová, Indrová, 2015, s. 24) Hodnota kulturního dědictví je

dlouhodobě udržitelná za předpokladu, že se podaří zachovat rovnováhu mezi působením enviromentálních limitů – péče o památky, sociálních potřeb – edukace a ekonomických nástrojů – marketing. Ukázalo se, že výchovu a vzdělávání není radno podceňovat, nebo zanedbávat. Jsou stejně důležité jako finance a péče o památky. (Havlůjová, Charvátová, Indrová, 2015, s. 25–27)

1.9.2 Pěstování vztahu ke kulturnímu dědictví

Pěstování pozitivního a aktivního vztahu veřejnosti ke kulturnímu dědictví začíná již u vzdělávání a informování okolí. Někdy není chyba v návštěvnicích, ale v tom, nakolik atraktivně je památka nabízena, kolik pořádá přednášek, výstav či jiných kulturních akcí pro veřejnost. Klasický turistický provoz památky je zhruba dvouhodinový pobyt na místě zahrnující prohlídku instalované expozice s průvodcem. Kvalita zážitku, kterou si návštěvník odnesl je sporná. Mezi slabiny komentovaných prohlídek patří nízká úroveň průvodců. Ve snaze nalákat co nejvíce návštěvníků se památka stane atrakcí. *„Ne vždycky jsou nově nabízené aktivity špatné, ale těch opravdu zdařilých a na úrovni je velmi, velmi málo, spíše mám dojem, že většina z nich se snaží až podlézat ‚vkusu‘ či ‚zájmům‘ těch nejnekulturnějších a nejnevzdělanějších skupin obyvatelstva. Jako odstrašující zkušenost pak autor popisuje návštěvu Strašidelného sklepení na nejmenovaném objektu a fenomén přibývajícího počtu prvoplánových, podbíživých akcí nazývá „hejkalizaci“ českých památek.“* (Havlůjová, Charvátová, Indrová, 2015, s. 25–27)

Edukační aktivity mohou být smysluplné a mohou výrazně napomoci k utváření pozitivního a následně aktivního vztahu veřejnosti ke kulturnímu dědictví. Důležitá je kvalitní spolupráce s profesionály, studenty i laiky, kteří se o dané památky zajímají. Velmi poučné shrnutí, jak dosáhnout kvalitních výsledků ve výchově veřejnosti k úctě ke kulturnímu dědictví, bylo závěrem konference v Telči, kterou sepsal Prof. PhDr. Petr Charvát, DrSc. (1949), český archeolog a historik. Napsal, že vše spočívá především na čtyřech faktorech:

- „1. lidé – vzdělání, motivování, schopní a tvůrčí pracovníci v této oblasti*
- 2. věda – výchova veřejnosti k úctě ke kulturnímu dědictví se neobejde bez zapojení posledních výsledků příslušných vědních disciplín*
- 3. podpůrný aparát – naši práci velmi usnadňují kvalifikované a motivované „pomocné síly“, zvládající především sféru elektronické tvorby a komunikace*

4. ze všeho nejdůležitější je však faktor čtvrtý – poučené, pozorné a zvědavé publikum; právě jemu jsme zavázáni poskytovat ty nejkvalitnější služby a nasadit všechny síly pro to, aby se takovým stalo“. (Charvát, 2015)

1.9.3 Inspirace v zahraničí

Francouzským příkladem neformálního a informálního učení v oblasti péče o kulturní dědictví je fungování sítě více než sto osmdesáti měst a území s uměleckými a historickými hodnotami. Tato síť začala vznikat v polovině osmdesátých let 20. století. Francouzská vláda spolupracuje s regionálními správami na poli památkové ochrany a přináší vítané výsledky. Udržují vysoké standardy nejen památkové péče, ale i turistické nabídky. Na profesionální úrovni zajišťují také celou řadu edukačních programů pro místní i zahraniční obyvatele. Vládou nepodporovaným subjektem je stavba hradu Guédelon. (Obr. 22) Hrad je stavěn na základě experimentální archeologie a kastelologie. Realizátoři tohoto projektu pracují s organizačně náročnou, avšak divácky atraktivní, programovou nabídkou. Zájem veřejnosti se zvyšuje každým rokem a díky tomu je dostatek financí na pokračování. Hrad se začal stavět roku 1997 a měl by být dokončen v roce 2023. Hrad má obrovský edukační potenciál a přínos pro místní komunitu. Návštěvnickou atrakcí je již samotná realizace stavby hradu. Staveniště navštíví ročně přes čtvrt milionu návštěvníků. Každý rok tam zavítá šedesát tisíc školáků. Realizace projektu je prováděna profesionály, dobrovolníky a studenty.

V tomto směru není pozadu ani Velká Británie, konkrétně pak organizace National Trust, která je největším pozemkovým vlastníkem v celém Spojeném království, a se kterou spolupracuje více než šedesát tisíc dobrovolníků. National Trust spravuje památkové objekty, historické zahrady a parky, muzejní a galerijní sbírky, technické i historické památky. Rozhodující je spolupráce s komunitou. (Obr. 23) *„Obecně lze říci, že dobrovolnická politika National Trustu má dva hlavní pilíře. Důraz je kladen na autentické zapojení dobrovolníků do všech činností organizace, přičemž každý má mít příležitost uplatnit se v oblasti, ve které sám chce. Zároveň je každá dobrovolnická aktivita organizací oceňována.“* (Havlůjová, Charvátová, Indrová, 2015, s. 34–36)

2 Praktická část

V rámci praktické části diplomové práce je prezentována realizace samoobslužného edukačního mezigeneračního boxu, který bude v budoucnu dostupný na hradech a zámcích na Divoké Orlici. Box obsahuje šest aktivit, které jsou vytvořeny napříč věkovými kategoriemi. Cílem je vytvoření vzdělávací a zábavné pomůcky, která bude kreativním trávením volného času pro celou rodinu. (Obr. 24)

Pro ujasnění pojmů je potřeba vymezit pojmy samoobslužný, edukační a mezigenerační. Termín samoobslužný není potřeba dlouze vysvětlovat. V krátkosti to znamená, že si návštěvník zakoupí box a nepotřebuje vysvětlování od pedagoga nebo jiné osoby, jak má s pomůckou zacházet. Veškerá pravidla užívání jsou uvedena uvnitř boxu.

Pojem mezigenerační je složen ze dvou slov mezi a generační. Generace je velká skupina lidí, která je socializována přibližně ve stejné době. To znamená, že box je určen k užívání napříč generacemi. Díky tomu přicházejí procesy a jevy, které pomáhají obousměrnému přenosu komunikace, poznatků a zkušeností. Ke smysluplnému využití boxu je vhodná interakce při společných činnostech zúčastněných generací (děti, rodičů a prarodičů).

Jestliže probíhá jakýkoli proces vzdělávání a učení, ať už formální nebo neformální, dochází tak k edukaci. Výraz edukace je chápán jako synonymum k termínu vzdělávání. Pojem edukace tedy spojuje dva termíny – výchova a vzdělávání. Lze je chápat jako celoživotní rozvíjení osobnosti člověka. Spojením pojmu edukace s dalšími pojmy z pedagogické terminologie vznikají nová označení pro oblasti pedagogiky: edukační proces, edukační pomůcka a jiné. Petra Šobáňová (1975) ukazuje na výhodu širokého významu pojmu. *„Šířka pojmu edukace se ukazuje jako užitečná právě tehdy, zabýváme-li se méně typickým edukačním prostředím, jímž je v našem případě muzeum, a méně tradičními formami edukace, než jsou ty školní (tedy vyučování), jímž pedagogika tradičně věnuje největší pozornost.“* (Tkadlecová, 2014, s.10.) Petra Šobáňová je odborná asistentka pro obor didaktika výtvarné výchovy, věnuje se způsobům vedení a prezentace dětského výtvarného projevu, zvláště v oblasti zájmové výtvarné výchovy. (KVV, Upol, 2018)

Tématem edukačního boxu jsou hrady a zámky na Divoké Orlici, to znamená, že nesmíme opomenout vztah ke kulturnímu dědictví a jeho pěstování vztahu k němu. Kulturní dědictví nás obklopuje celý život a je důležité budovat zájem o něj.

2.1 Podobné projekty v zahraničí a u nás

Podobné edukační boxy jsem na hradech a zámcích v Čechách neviděla. S takovými projekty jsem se setkala v muzeích a galeriích. Jedná se o kufříky, které jsou pouze k zapůjčení a nemůžete si je koupit domů. Při hledání projektů jsem narazila na stránky národního britského muzea, kde prodávají *memory games*, pexesa s motivy maleb slavných malířů. Pexes mají více s rozlišnými tématy. (Obr. 25) V obchodě se suvenýry si můžete dále zakoupit hrací karty, stavebnice, ale nic, co by bylo propojeno přímo s danou budovou muzea. (British Museum, 2018) Australské muzeu nabízí „*Museum in the box*“, tyto boxy jsou zajímavě zpracovány, ale problémem je, že si je můžete jenom zapůjčit, nejsou k zakoupení. (Obr. 26) Je potřeba na stránkách muzea vyplnit formulář, zaplatit nemalý poplatek a objednávat ve velkém předstihu. Na stránkách píše, že tyto boxy fungují přes padesát let. Boxy, které jsou k zapůjčení zahrnují tato témata, *Sea Creatures, Shark, National parks, Insects, Art and Performance, Human Evolutions*. Celkově je jich čtyřicet na výběr. Boxy obsahují reálné muzejní vzorky, artefakty, obrázky, fotografie, DVD, CD, knihy a výzkumy. Na stránkách je též odkaz a Twitter, kde můžete sledovat, jaký box se připravuje a podobně. Na ukázkou je zde popis z boxu *Art and Performance*: „*Contents of the Art and Performance box examines how Indigenous people express their identity through art and performance. It includes Land Marks map of New South Wales and postcards of art sites, clapsticks, emu decoy, Music DVD and Information panels.*“. Ve volném překladu obsah boxu zkoumá, jak domorodí lidé vyjadřovali svoji identitu skrze umění a performance. Zahrnuje mapy, pohlednice uměleckých míst ... DVD s hudbou a informační panely. (Australian Museum, 2018) (Obr. 27)

Díky článku „*15 Super Fun Subscription Boxes for Kids*“ pro děti k předplacení jsem objevila hravé a vzdělávací boxy pro děti, které sice nejsou propojené s žádnou kulturní památkou, ale jsou volně objednatelné na webových stránkách. (Obr. 28) Například *Girls Can! Crate.* „*This box is a monthly reminder that your little girl can do anything. With each box she'll discover a new role model's story (think the tales of Frida Kahlo and Rosa Parks) along with a creative play prop activities to go with it.*“ V překladu vám tato krabice chodí domů každý měsíc a připomíná vaší malé holčičce, že může dělat cokoli. S každým boxem bude objevovat nové role v modelových situacích (příběh o Fridě Kahlo, Rose Parksové), spolu s kreativními hravými proprietami a aktivitami. Je omezen věkem. Pozitivní je, že se dívky setkávají novými pojmy a osobnostmi. „*Bitsbox*“ je též volně dostupný box – „*Bitsbox challenges your future coder with a new fun app for them to build every month. Once they're*

finished, the game will work on their phone or iPad.“ (Obr. 29) Bit je nejmenší datová jednotka a také chvíle, chvilka nebo kousek. Tato krabice je výzvou pro vaše malé budoucí programátory. Každý měsíc chodí nejenom krabice, ale i aplikace do vašeho telefonu nebo tabletu. Když krabici dokončí, průběh hry pokračuje v aplikaci. (Good House Keeping, 2018) Nejpodobnějším projektem je měsíční edukační box pro děti od „*Miss Frugal Mommy*“, která tvoří pro své děti a píše blog. (Obr. 30) Jej heslo je: „*Every Day is a New Adventure*“ – Každý den je novým dobrodružstvím. Je učitelkou pro první stupeň základní školy a má dvě děti, se kterými je doma a vzdělává je sama. Byla zklamaná, že nejsou k dostání žádné vzdělávací hračky pro děti, a tak si je začala vyrábět sama. Nechtěla trávit čas s dětmi doma a sledovat televizi. Přála si ho trávit kreativně a aktivně. Rozvíjet jejich kritické myšlení, dostatečně je stimulovat a zabavit. Začala, nejprve pro sebe a pro své přátele, vyrábět „*Ivy Kits*“ – Ivytiny soupravy. Je to krabice plná kreativních sešitků a her. Co můžete od takové soupravy očekávat? Pro představu přikládám pár pravidel. „*Unique games and projects are based upon the monthly story and characters. Each kit is packed with games, materials, and projects that can be played for years to come. Ivy Kit activities can be modified based on your child’s age and development. Games can be played with more than one child. All our activities have been tested and enjoyed by children.*“ Její boxy jsou promyšlené a finančně dostupné.

Z vyhledávání na internetu vyplývá, že se téměř nikdo nezaměřuje na hrady a zámky samotné. Boxy na trhu jsou, ale pouze pro specifické věkové skupiny nebo pohlaví a nezaměřují se na mezigenerační spolupráci. Jsou těžko dohledatelné a není jich velké množství.

2.2 Didaktické prostředky a pomůcky

Edukační box by měl být didaktickým prostředkem a pomůckou, která pomůže dětem i dospělým zprostředkovat cestu k hlubšímu seznámení se s kulturní památkou. Didaktický prostředek je materiální předmět, usnadňující proces edukace s cílem zapojit do procesu poznávání co nejvíce smyslů. Edukační box lze přirovnat k muzejnímu kufříku, který popisuje ve své práci Petra Šobánková. Jedná se o soubor pomůcek a aktivit uložených do krabice. Jsou zde zcela běžné pomůcky pro výtvarnou práci jako pastelky, nůžky, lepidlo, a jiné. V krabici mohou být pracovní listy, katalogy, CD-romy, didaktická hra, nebo skládačka. S předem připraveným kufříkem nebo boxem potom dítě vstupuje do muzea, galerie či jiné instituce, anebo je užije až poté. Krabice by měla aktivizovat návštěvníka a symbolizuje fakt, že se nepřišli do zámku, či hradu jenom dívat a na nic nesahat, ale že se budou moci zapojit, něco

dělat a aktivně poznávat nové podněty. Dále Petra Šobánková zmiňuje kufříky ve francouzském Centre G. Pompidou v Paříži nebo v Muzeu moderního umění ve Vídni. Takové velké instituce mají celé sady krabic a kufříků souvisejících s daným programem. U nás se dají sehnat v Národní galerii v Praze či pražském Centru současného umění DOX. (Obr. 31) Mým cílem je dostat krabice ven z galerií a muzeí a nabídnout je i památkám, jakou jsou zámky, hrady, kostely, a další. (Šobánková, 2012, s. 103–106)

Zapojení nápaditých pomůcek do poznávání památek zvýrazňuje motivační efekt návštěvy, nejenom pro dětského návštěvníka, ale i pro dospělé. „Zažít“ památku je daleko důležitější, než se jenom dívat a poslouchat. Pokud návštěvník něco uchopí do ruky a pracuje s hmotným předmětem, doba, kdy si bude vše pamatovat, se prodlouží, nebo se snáze zafixuje do paměti. Krásným příkladem je Dětské muzeum při Moravském zemském muzeu v Brně, kde se nabízí celá řada interaktivních pomůcek a exponátů. Během výstavy „Jak se žije s handicapem“ si návštěvníci mohli vyzkoušet sadu speciálních brýlí (jejichž pomocí bylo možné vidět tak, jako vidí lidé s očními poruchami) a pohyb v prostoru bez použití zraku. (Obr. 32) (Šobánková, 2012, s. 103–106)

Pomůcky pomáhají při vzdělávání dětí a dospělých, aby se do procesu učení v historickém prostředí zapojilo co nejvíce smyslů. V tomto případě jsou to primárně materiální didaktické prostředky. Klasifikace didaktických prostředků podle interpretace Petry Šobánkové je taková, že v kontextu muzejní edukace, která je velmi blízká památkové, „*patří mezi materiální didaktické prostředky učební pomůcky, technické výukové prostředky, organizační a reprografická technika, výukové prostory a jejich zázemí a vybavení učitele a žáka. Učební pomůcky pak dále dělí na originální předměty a reálné skutečnosti (přírodniny, artefakty, jevy a děje), zobrazení a znázornění předmětů a skutečností (modely, vyobrazení, zvukové záznamy), textové pomůcky (učebnice, pracovní materiály, doplňující literatura), mediální a digitální výukové pořady a programy a speciální oborové pomůcky.*“ (Havlová, Indrová, Svoboda, 2015, s. 82) Takovéto pojetí kulturního dědictví je pouze jedna z možných cest, kterou se může památková péče ubírat. (Havlová, Indrová, Svoboda, 2015, s.82)

2.2.1 Funkční didaktická pomůcka

Pro tvorbu funkčních didaktických pomůcek je třeba dodržet několik principů.

„Doporučení pro tvorbu aktivit podporujících rodinné a mezigenerační učení:

- *Poskytovat rodině možnost řešit úkoly společně.*
- *Podpořit konverzaci a diskutování mezi členy rodiny.*
- *Poskytovat otevřenou situaci, která může být prozkoumána rodinami s rozdílnou úrovní znalostí.*
- *Začínat tím, co je rodině známé.*“ (Havlová, Indrová, Svoboda, 2015, s. 91)

Funkční didaktická pomůcka by se měla vztahovat k přístupnému předmětu. Měla by dostatečně korespondovat s danou expozicí či památkou. Dále by měla být pro uživatele srozumitelná, a pokud se neobejde bez pokynů, je třeba je formulovat jasně a stručně, aby odpovídaly znalostem a věku cílové skupiny. Množství úkolů by mělo být přiměřené, aby návštěvníka nezahltily. Je dobré vybírat aktivity, které motivují k „*přemýšlení, hledání souvislostí, vlastnímu bádání, a které podněcují zvědavost, zájem i fantazii.*“ (Tkadlecová, 2014, s. 30) Vhodné je, aby byly aktivity rozmanité a rozvíjely různé dovednosti. Důraz by měl být kladen také na technickou stránku pomůcek, využít k výrobě vhodné materiály. Pokud jsou pomůcky založeny na obrazových podkladech, je důležité grafické zpracování, které by mělo být atraktivní a účelné.

Dále je potřeba funkčnost pomůcky ověřit. Evaluace je důležitá pro návštěvníky, pro autory pomůcek i pro instituci samotnou. Autor pomůcek potřebuje zpětnou vazbu k odstranění nedostatků, pokud nějaké jsou. Autor zjistí funkčnost, popřípadě nefunkčnost dané aktivity, co dělalo a nedělo potíže. Instituce se tak dozví, jestli bylo nebo bude přínosné do pomůcek investovat finance. (Tkadlecová, 2014, s. 35)

2.3 Inspirační zdroje

Velkou inspirací při tvorbě boxu byla předchozí bakalářská práce zaměřená pouze na zámek v Kostelci nad Orlicí. Jako výsledný produkt byly vytvořeny pracovní listy svázané do sešitu. Ve snaze pokračovat v obdobném tématu byly zvoleny hrady a zámky na Divoké Orlici a sešit byl rozšířen do formy edukačního boxu.

Původním nápadem bylo vytvoření deskové hry, která by obsahovala všech šest objektů. Velkými nevýhodami bylo ovšem množství hráčů, přenosnost, finanční náročnost, velikost a malá variabilita. Rozhodnutí padlo na výrobu edukačního boxu (kufříku, krabice). Prvním nápadem bylo edukační pexeso, jednoduchá oblíbená hra s menšími úpravami. Další aktivity a nápady přicházely postupně. Inspiračním východiskem byly stránky Památky nás baví. „*Hlavním cílem projektu byl aplikovaný výzkum a vývoj, jejichž výsledky přispěly k vytvoření*

systemu vzdělávacích programů zaměřených na edukaci v oblasti nemovitého a movitého kulturního dědictví, včetně historických sídel, kulturní krajiny a archeologických památek. Cílovými skupinami projektu byli děti a mládež, rodiny s dětmi, laická a odborná veřejnost.“ (Památky nás baví, 2014)

Dalšími inspiracemi byly vzpomínky na dětství a záliby v oblasti slepování a skládání papíru, hraní kvarteta, pexesa, vyšívání, oblékání panenek, vystřihování a lepení hradů a zámků a snaha najít pro každého člena rodiny vhodnou aktivitu. Inspirace po stránce grafické byly nalezeny v projektu České televize Dějiny udatného českého národa. (Obr. 33) Grafika je atraktivní pro děti, jednoduchá, čistá a navozuje dojem, že by ji mohl nakreslit sám návštěvník. Objevuje se v ní vkusné množství barev a jako bonus jsou ilustrace (kvůli autenticitě) doplněny o fotografie.

2.4 Přínosy a cíle mezigeneračního programu – boxu

Mezigenerační programy vedou k řadě přínosů jak pro jedince, tak pro celou společnost. Jde o propojování rozdělených generací a zlepšení komunikace mezi nimi, o zlepšení mezigenerační spolupráce a podporu aktivního občanství. Mezigenerační box podporuje sdílení znalostí a dovedností mezi generacemi. Pokud mají starší lidé možnost přispívat k vývoji mladších jedinců, narůstá jim sebeúcta a pocit naplnění. Díky tomu lépe odolávají depresím a snáze s nimi bojují. Tyto formy spolupráce odbourávají pocit izolace a prohlubují sociální vztahy. Mladší generace podporuje svou osobnost a dochází k rozšiřování dovedností a znalostí. Hovoří se také o narůstání sociální odpovědnosti dětí a mladých lidí, zvyšuje se školní docházka, děti mají lepší školní výsledky, zvyšuje se odolnost organismu a nižší pravděpodobnost sociálně-patologického jednání. Dalšími plasy jsou sociální inkluze, kulturní porozumění, podpora místní identity a podpora komunitní soudržnosti, podpora solidarity, zlepšení zdraví a duševní pohody, narušení stereotypů ohledně věku, nárůst porozumění a respektu mezi mladými, středními a staršími generacemi. Mezigeneračním programům se věnuje značná pozornost hlavně ve světě. Ačkoliv jsou tyto aktivity personálně, finančně a materiálně náročné, jejich organizování pomáhá všem. I přesto zůstávají soustředěny zejména v neformálním vzdělávání. (Kamanová, Pevná, Rabušíčová, 2012, s.167–170)

Konkrétním přínosem edukačního boxu je především seznámení se s danou oblastí Zámky na Orlici. Jedná se o box, který se nesoustředí na jeden zámek, jeden hrad,

ale na celou oblast. Díky propagaci a nákupu jednoho boxu se návštěvník neseznámí pouze s jedním historickým objektem, ale i s těmi ostatními, v jejichž poznávání může na základě obsahu boxu pokračovat. Dalším pozitivem je, že v okamžiku opuštění areálu komunikace nekončí. Návštěvník si box odnáší domů a ve hrách může pokračovat. Dochází zde k podpoře vztahu ke kulturnímu dědictví, k vlastnímu městu, ke kraji. Buduje se vztah k občanství a pocit národní hrdosti. Dále se prohlubuje vztah k umění, historii, architektuře a geografii. U menších dětí se rozvíjí jemná motorika, paměť, kritické myšlení a poznávání barev.

Žijeme v informační době, každý den dochází k neustálému nárůstu informací a poznatků ve všech oblastech lidské činnosti. Člověk nemůže vědět všechno, a proto je nutné umět informace zpracovávat. To by mělo být jedním z nejdůležitějších cílů edukace. Jedním ze způsobů, jak toho docílit, je učení o tzv. kritickém myšlení. Někdy je kritické myšlení charakterizováno jako schopnost „dobrat se úsudkem pravdivosti hodnot“, zároveň jde o umění přijmout novou informaci, prozkoumat ji ze všech úhlů a posoudit její hodnotu a věrohodnost. Slovo kritický má často negativní podtext, v tomto smyslu se jedná o příbuznost ke slovu kritérium, tedy myšlení, při kterém jsou splňována vysoká kritéria uvážlivosti. Jako synonymum pro kritické myšlení bývá někdy používán termín efektivní učení. Základním východiskem pro kritické myšlení je práce s jazykem, čtení a psaní. To vše se z části objevuje v edukačním boxu. (Macoun, 2011, s. 79–82)

2.5 Cílové skupiny a mezigenerační učení

Cílová skupina, pro kterou je box připraven, není pevně daná. Nelze říci, že by box byl připraven pro dětského návštěvníka od 7-10 let. Box je tzv. mezigenerační, což znamená, že je určen pro celou rodinu, pro otce a syna, dědečka a vnučku, staršího a mladšího sourozence, zkrátka pro všechny. Důležitá je spolupráce napříč generacemi. Box je založen na kooperaci. Vhodným příkladem může být konkrétně aktivita s názvem Pohlednicové omalovánky. Dítě předškolního věku omalovánku vybarví a s rodičem, nebo starším sourozencem, doplní adresu a podpis. Poté je pohled odeslán prarodičům. Domnívám se, že se jedná o krásnou ukázkou toho, jak by mohl box propojovat rodinné vazby. Dalším příkladem je Trixeso, v jehož případě nejde jen o hledání totožných obrázků, ale také o hledání vztahů mezi nimi. Při této hře je důležitá diskuze a společné rady jak od rodičů, tak od dětí. Velkou výhodou tohoto přístupu je oslovení větší cílové skupiny, respektive širokého spektra

návštěvníků, kteří mohou box využít. Vzdělávat hravou formou se může totiž každý. Během těchto aktivit probíhá tzv. mezigenerační učení.

Mezigenerační učení je předmětem zájmu tzv. mezigeneračních studií, jejichž výsledky k nám přichází ze zahraničí. Jde o koncept, jenž je chápán jako „*soubor teoretických, výzkumných a aplikačních znalostí a aktivit, které jsou zaměřeny na vytváření přínosů z mezigeneračních interakcí. Jedná se o setkávání a výměny mezi lidmi z různých generací. Jde o proces, jehož prostřednictvím získávají jedinci všeho věku dovednosti a znalosti, ale také postoje a hodnoty, a to z každodenních zkušeností, ze všech dostupných zdrojů a všemi způsoby v jejich vlastních žitých světech.*“ (Kamanová, Pevná, Rabušičová, 2012, s. 164–179) Cílem je porozumění a respekt mezi generacemi a soudržnost komunit. Ačkoliv takové učení probíhá především v rámci rodiny, neznamená to, že by nemohlo probíhat i při společných návštěvách památek.

Informace o mezigeneračním učení jsou více diskutované kvůli stárnutí populace a potřebě uplatnění starších lidí. Starší generace je studnicí neocenitelných zkušeností, poznatků a je nositelem tradic a vzpomínek. Péče mladší generace o starší může ovlivňovat hodnoty a stereotypy. Jak takové učení probíhá záleží na typu skupiny a hierarchii mezi nimi. Za zajímavý považuji popis různých typů edukátorů – tedy těch, kteří různým způsobem vzdělávají ty ostatní.

Prvním typem edukátora je rádce. Sám iniciuje učení a je aktivním činitelem, který rozhoduje a má proces ve vlastních rukou. Jeho jednání je vědomé a klade důraz na to, že „je třeba poradit“. Dalším typem je expert se zásadou „vím a chci předávat“. Expert je o správnosti svých činů přesvědčen na základě svých zkušeností a iniciuje předávání. Třetím typem je konzultant. Ten čeká, až bude osloven a zastává myšlenku „být připraven poradit“. Konzultant je ochoten kdykoliv pomoci. Impulzem není on, ale sám příjemce. Posledním typem je vzor, jehož postoj spočívá na principu „je třeba si všimnout“. Je to edukátor pasivní, aktivita je na příjemci, který učení přijímá. Role edukátora se může proměňovat. Je zde několik typů vztahů, jako je například vztah respektující – pozice konzultant a konzultant, nadřazený vztah ze strany staršího – rádce a konzultant, a další. (Kamanová, Pevná, Rabušičová, 2012, s. 164–169)

2.6 Obsah edukačního boxu

Box je krabice o rozměrech 13 x 13 centimetrů. Samotný obal slouží jako hra, krabice je označená určitým počtem koleček, které odpovídají číselnici na hrací kostce. Box je tedy zároveň hrací kostkou. Uvnitř je kartička s několika hrami, které si mohou zahrát rodiče s dětmi, nebo děti mezi sebou. Na každé straně hrací kostky je zobrazen jeden hrad nebo zámek, pouze zámek a hrad Potštejn jsou na jedné ilustraci. Na jedné straně je napsán obsah celého edukačního boxu. (Obr. 15)

Uvnitř lze najít šest kreativních aktivit – Kvízové trixeso Kdo je kdo?, Šaty dělají člověka, Pohlednicové omalovánky, Slož si svou trofej a Zášij se (si)!. Každá aktivita je vytvořena se záměrem, aby spolupracovala celá rodina, nebo minimálně rodič s dítětem. Díky celkové spolupráci by se měl prohloubit vztah rodiče a dítěte, sourozenců, prarodičů a vnoučat. Dalším cílem je upevnění nebo vytvoření vztahu ke kulturnímu dědictví a trénink kritického myšlení.

2.6.1 Kvízové trixeso

Trixeso je obměna hry pexeso s jedinou změnou. (Obr. 35) Nehledají se dvě stejné kartičky, ale tři kartičky, které na sebe obsahově navazují. Příkladem může být první trojice, kde na jedné kartičce je knihovna, na druhé knížka a na třetí písmena a slova z knížky. Jedná se o příklad myšlení, kde se uvažuje od obecného ke konkrétnímu a naopak. V této hře je cílem podpořit paměť, kritické a samostatné myšlení, dále podnitit tzv. selský rozum, na který se často při edukaci zapomíná. Ke hře je připojen klíč, jak by měly trojice správně vypadat. Záleží ale na hráčích, pravidla si mohou vytvořit jakákoliv, jde o rozvoj kreativního myšlení a kombinaci. Fantazii se meze nekladou. Pravidla hry jsou následující. „*Trixeso je obměna hry pexeso. Místo dvojic hledáte trojice, které spolu souvisí. Neobracíte tedy pouze dvě kartičky, ale tři. Hra probíhá jako klasické pexeso s malými obměnami, pokud hráč najde dvě karty, které spolu souvisejí, může (i nemusí) je nechat otočené lícem vzhůru a dohledávat kartu třetí v dalších kolech. Pokud ale jiný hráč najde kartu třetí, patří trojice jemu. Hráč s nejvyšším počtem karet vítězí. Pravidla záleží jenom na vás, buďte kreativní.*“ (Fabiánková, 2018)

Paměť je jednou z poznávacích – kognitivních – schopností a kognitivní procesy jsou nástroje ke zpracovávání informací. Paměť je třeba cvičit. S termínem paměť se lze setkat například v elektrotechnice, fyzice, biologii, psychologii, anebo sociologii. Promítá se tedy

do všech sfér poznávání. Nejčastější paměťovou hrou je pexeso, což je karetní hra pro nejméně dva hráče a je zaměřená na soustředění a paměť. (Preiss, 2009, s. 7–12)

2.6.2 Kdo je kdo?

„Kdo je kdo“ je karetní hra. (Obr. 17) Balíček obsahuje 20 karet. Pravidla hry jsou následující. *„Nemusíte se bát, je to klasická hra typu kvarteto. Balíček obsahuje dvacet karet (pět druhů po čtyřech kartách). Zamíchané karty se rozdají. Maximální počet hráčů je pět. Rozdávající hráč může začít hru. Cílem je posbírat čtyři karty stejné barvy. Hráč, který začíná, klade otázky typu: „Máš ženu červené barvy?“ „Sháním muže světle zelené barvy, máš ho?“ a tak dále. Fantazii ve vytváření otázek se meze nekladou.“* (Fabiánková, 2018) Na kartách jsou zobrazeny osobnosti spjaté s hrady a zámky na Divoké Orlici. Vítězí hráč, který jako první nasbírá 4 karty stejné barvy.

2.6.3 Šaty dělají člověka

Papírový rytíř a krásná dáma z doby klasicismu jsou pohyblivé papírové loutky, které ukazují, jak se lidé oblékali v době hradů a zámků, zjednodušeně řečeno. (Obr. 37) Cílem je pomocí kovových nýtků poskládat a propojit tělo s končetinami, a vytvořit tak pohyblivou loutku rytíře a dámy. Loutka se může pohybovat, chodit, tancovat či cvičit. Po složení může sloužit jako dekorace nebo může být opravdovou hračkou a podle stejného principu lze vytvořit velké množství dalších aktivit.

Pro rodiče a prarodiče by tyto loutky mohly být vzpomínkou na dětská léta, kdy papírové oblékací panenky byly populární. Pro mladší návštěvníky je to ukázka toho, že i z papíru může být vytvořena zajímavá hračka, která jen tak neomrzí. Názorně je ukázáno, jaké tehdy lidé nosili účesy, šaty, boty a šperky. Nejmladší děti mohou popisovat části těla a způsob, jakým jsou k tělu připojeny.

Rytíř má na sobě gotický oděv vrcholného středověku. Důraz v oblékání byl tehdy kladen na vertikální linii, stejně jako v architektuře. Zemí, která inspirovala Čechy, byla Francie. Byla to tzv. rytířská kultura. Její nositelé představovali uzavřenou skupinu, která se řídila vlastními pravidly a udávala směr životního stylu, takže i odívání. Ženský oděv měl zdůraznit vnady ženského těla a stával se přiléhavým. Mužským idolem již nebyl statečný bojovník, muži si začínali kadeřit vlasy a nosili oděv v barvách své vyvolené dámy.

Standardní výbavou byl vatovaný kabátec a vrchní suknice sahající nad kolena. Velmi módní jsou i tříčtvrteční rukávy na vrchní části oděvů. Kalhoty v podobě samostatných nohavic zůstávaly skryty pod oděvem. Dámy nosily dlouhé štíhlé šaty s dlouhými zdobenými rukávy. Nosily se i takzvané falešné rukávy, které bývaly hojně zdobené perlami a vyšíváním. Ženy si kadeřily vlasy a nosily je rozpuštěné nebo stažené v čepcích. Komtesa je oděna do šatů, které spadají do doby empíru. V této době došlo k uvolnění v provedení a šití šatů. Šaty byly volnější, nepřezdobené. Ženy se již nestahovaly v korzetech a šaty byly jeden kus oděvu. Módní byly lehce našasené balonové rukávy. Šaty měly hluboký výstřih a nosily se sandály. Výrazná je vysoká pasová linie a krátký živůtek. Módní záležitostí byly kudrnaté vlasy.

2.6.4 Pohlednicové omalovánky

Pohlednicové omalovánky se skládají ze čtyř pohlednic. Na každé pohlednici je jeden ze zajímavých výjevů a podle obtížnosti a náročnosti jsou zjednodušeny a překresleny. (Obr. 38) První nejjednodušší pohlednice je kresba smyšleného hradu pro nejmenší děti. Druhá pohlednice je detail sgrafita ze zámku Doudleby nad Orlicí. Třetí pohled je malá galerie se symboly z celého boxu. Pro nejšikovnější a nejstarší uživatele je připravena kresba hradu Litice.

Omalovánka je čárová kresba, která obsahuje pouze obrysové linky objektu. Uživatel má pak za úkol bílá místa doplnit barvami, či jinak dotvořit. Tradiční omalovánky jsou papírové a barvy se do nich doplňují pastelkami, voskovkami, nebo vodovkami. Omalovánky si našly cestu i k dospělým. V posledních letech se staly populární tzv. antistresové omalovánky, které patří momentálně na trhu k nejprodávanějším dárkům pro dospělé.

Omalovánky jsou velmi oblíbenou zábavou, která pomáhá rozvíjet velkou řadu schopností a dovedností. Už samotné malování má výrazný vliv na jemnou motoriku ruky. Dále se procvičuje schopnost učení barev, jak vypadají reálné, či nereálné objekty. Důležité jsou omalovánky s tématy, jako jsou části lidského těla, charakteristické znaky rostlin, zvířata a jiné. Ty pomáhají dětem k poznávání světa. Kromě jiného se omalovánky používají jako jeden z terapeutických prostředků v psychologii k odbourávání stresu, nebo zmírnění šoku. Další využití najdeme v diagnostice psychických chorob. (Jdeme do školy, 2014)

Mezi dalšími přínosy omalovánek jsou:

- „jsou zdrojem zábavy
- rozvíjejí kreativitu a fantazii

- *podávají dětem poznávat sebe sama a porozumět světu, který je obklopuje*
- *seznamují děti s tím, jak věci okolo fungují*
- *rozvíjejí vyjadřování dětí, komunikaci a společenské citění*
- *podporují myšlení a učí schopnosti řešit problémy*
- *posilují jejich kondici a koordinaci*
- *podněcují zvědavost a soustředění se“ (Předškoláci, 2013)*
-

2.6.5 Slož si svou trofej

Papírová skládačka vytvořená ve tvaru trofeje jelena. (Obr. 39) Trofej jelena odkazuje na hradní a zámecké prostory, kde jedna reprezentativní místnost byla věnována loveckým úlovkům daného majitele. Většinou se jednalo o jeleny, srny, daňky, prasata, ale i exotická zvířata. Například v Kostelci nad Orlicí mají hlavu bizona. Poté se vystavovaly na odív hlavy, lebky, nebo jen paroží, kůže a jiné části těla. V této skládance se tedy jedná o jelena dvanáctáka, kterého je potřeba složit. Jednotlivé díly jsou vytištěny na tvrdším papíře (typ doplním) a vyřezány plotrem, s možností snadného vyloupení, bez stříhání a lepení. Poté se jednotlivé díly složí do sebe. Jsou označeny malými čísly, které napoví pořadí, ve kterém se budou díly skládat. Jednotlivé díly se tedy zasouvají do sebe a díky propojení všech dílů jelenova hlava drží pohromadě a může být výzdobou dětského pokoje.

Skládání a zasouvání papíru rozvíjí opět motoriku a představivost, může ukázat nové cesty, jak připravit skládačky další. Skládání papírů do sebe vychází také z origami. Japonci rozlišují mezi origami (skládání papíru), kirigami (skládání a vystřihování papíru) a haricuke-origami (skládání papíru s použitím lepidla). Trofej jelena bych tedy řadila částečně do techniky kirigami. Od počátku dvacátého století se používá origami v japonských školách, jako učební pomůcka. Děti se při práci učí poznávat vlastnosti materiálu a při vhodném vedení mohou získat náležitou zručnost. Dále jsou vedeny k tomu, aby své výrobky prezentovali veřejně a doma. V současné době je origami doplněno o přesné matematické a logické definice, které slouží k pochopení symetrie, psychologii výtvarného umění, teorii duševní hygieny apod. Principy origami se užívají v architektuře, u drobných dekorací domácnosti, a také v designu. (Články RVP, 2000)

2.6.6 Zašij se (si)!

V boxu jsou připraveny čtyři vyšívací papírové karty. (Obr. 40) Papír má silnější gramáž, aby se vyšíváním neponičil. Na kartách jsou zobrazeny erby rodin, které žily, či žijí na hradech a zámcích. Prvním erbem je erb rodu Kinských. Tři stříbrné vlčí zuby na červeném poli s korunou nad erbem. Druhým je erb rodu Sternbergů – zlatá osmicípá hvězda na modrém poli. Třetím je erb rodu Bubnů z Litic, který je rozdělen na polovinu. V první polovině je úzký červený buben na žlutém poli a na druhé je zlatá hlava lva vyrůstající z královské koruny (přidané po povýšení do panského stavu). Posledním erbem je erb města Potštejn, na kterém je polovina erbu rodu Pernštejnů. Je na něm vyobrazena hlava zubra. Na každém erbu jsou pro snadnější vyšívání vyznačeny body pro vpich jehly. Je lepší si body nejprve perforovat na měkké podložce a poté se pustit do samotného vyšívání. Ke každé kartě patří barevná příze, která je namotána na papírové špulce. Ve vybavení jsou i dvě jehly v papírové obálce: jedna s ostrou šíčkou (pro rodiče a starší děti) a jedna s kulatou špičkou (pro nejmenší). Veškeré vybavení pro práci s kartami je součástí krabice.

Šití bývalo součástí výuky ve školách a tradiční zábava šlechticů. Dnes už je na ústupu a málokdo si dokáže přišít knoflík. Dle mého názoru může být šití důležitou součástí edukace a rozšíření dovedností. Šití a vyšívání aktivuje odlišné části mozku. Při těchto činnostech trénujeme orientaci, rozvíjíme tzv. vizuometrickou koordinaci. Ta souvisí s naší schopností uvědomit si propojení mezi papírem a jehlou a dovedností zapíchnout jehlu na správné místo, aniž bychom to viděli očima. Vizuomotorika jsou jedním z důležitých kritérií při posuzování způsobilosti k zahájení školní docházky. Podobné pomůcky vedou ke zlepšení koordinace ruky a procvičování jemné motoriky, ke zdokonalení kreativního myšlení a představivosti. V neposlední řadě přispívají k procvičování odhadu a trpělivosti.“ (Grafomotorika.eu, 2012)

2.7 Výroba a tisk boxu

K vytvoření veškerých ilustrací a ke zpracování designu boxu byl použit program Adobe Illustrator CS6. Adobe Illustrator je komerční vektorový grafický editor od společnosti Adobe Systems. Je to nejpoužívanější aplikace pro vektorovou grafiku, která umožňuje vytvářet loga, ikony, skici, typografii a komplexní ilustrace pro tisk, web, videa a mobilní zařízení. Miliony tvůrců a umělců užívají tuto aplikaci k tvorbě různorodého obsahu. (Adobe, 2018) Fotky byly zpracovány v programu Zoner Photo Studio 14. Je to program

pro jednoduchou úpravu fotek pouze v několika krocích. Jsou zde možné i náročnějších úpravy, záleží na uživateli.

Tisk krabice byl náročnější. Zařídit tisk krabice a jejího vybavení v malém nákladu totiž není snadné. Velké poděkování patří Tiskárně AG TYP Kostelec nad Orlicí. Díky jejich ochotě a spolupráci s dalšími subjekty se podařilo vytisknout, upravit, potáhnout a vyřezat veškeré komponenty, které k edukačnímu boxu patří. K tisku karet pro hru „*Kdo, je kdo*“ byla použita speciální tisková raznice, která byla vyrobena na míru. Veškeré tiskoviny se prováděly na laserové tiskárně a následně byly pro větší výdržnost potaženy fólií. Vyřezání komponentů bylo zařízeno na speciálním plotru ve svatebním studiu Mishula. Studio vlastní vyřezávací plotr, který podle šablony vyřeže jakékoliv motivy.

2.8 Finanční náklady boxu

Celý box byl vytištěn v tiskárně AG TYP v Kostelci nad Orlicí. Spolupráce s tiskárnou byla výborná, snažili se být nápomocní a vše vyhotovili za krátký časový úsek. Na veškeré tisky jsem se mohla jít podívat a konzultovat problémy či nedokonalosti. Celková cena byla 2750,- Kč. Byly vyhotoveny dvě zkušební krabice s veškerým obsahem. Pro podrobnější představu bylo tištěno na papíry 280 g KM (matná křída) – plnobarevný oboustranný tisk – 27 tiskových archů (450x320 mm), plnobarevný jednostranný tisk – 8 tiskových archů (450x320 mm), černobílý oboustranný tisk – 4 tiskové archy (450x320 mm), na 300 g OF (ofsetový nepotahovaný) – plnobarevný jednostranný tisk – 6 tiskových archů (450x320 mm), na 140 g KM (matná křída) – plnobarevný jednostranný tisk – 35 tiskových archů (450x320 mm). Samotný tisk s papírem stál 750,- Kč. Předtisková příprava a montáž stála 900,- Kč a výsek kvartetových karet 300,- Kč. Výsek se prováděl přes výsekovou matici. Krabice se vezly na potažení do Třebechovic pod Orebem k soukromníkovi, který potahuje knihy. Dvě krabice vyšly na 800,- Kč. Perforace k plastice jelena provedené na plotru ve Studiu Mishula v Kostelci nad Orlicí byly zdarma.

2.9 Realizace samoobslužného edukačního boxu

Edukační box byl otestován několika rodinami. Jako příklad uvedu dvě rodiny. V první rodině testovala box matka se třemi dcerami ve věku jeden a půl roku, tři a osm let. Všechny tři slečny box na první pohled zaujal. Velmi rychle a bez dohadování si rozdělily, která co bude vytvářet. Nejmladší členka skupiny si vybrala pohlednicové omalovánky. (Obr. 41) Prostřední slečna společně se starší sestrou vytvořily rytíře a komtesu, k tomu jim pomáhala

i matka. Tříletá členka si zvolila skládání soba, s čímž jí také pomáhala maminka. Nejstarší osmiletá dívka si vybrala jednu pohlednici, kterou pečlivě vybarvila a poté se pustila do vyšívání erbu rodu Kinských. (Obr. 42-43) Na holčičkách bylo znát, že s nimi matka kreativně tvoří velice často, neměly problémy s žádným úkolem. Bylo vidět, že jsou na takové věci zvyklé a pravidelně se s nimi setkávají. Navštěvují hrady a zámky v okolí, osmiletá dívka poznala všechny zámky bez pomoci. Při konverzaci s matkou jsem se dozvěděla následující připomínky. Dle jejího názoru je krabice na první pohled atraktivní, výborně zapadne do dětského pokoje i jako dekorace. Je velice dobře čitelná, líbí se jí, že je pro všechny věkové kategorie a že nutí rodinu spolupracovat. Byla by ochotná zaplatit pět set korun českých za celou krabici, protože to není jen jednorázová záležitost, ale dá se použít vícekrát. Líbí se jí i tematika, kdy se děti od mala učí vztahu ke kulturnímu dědictví. Hovořila o hře jako o „propojení s jiným světem“, kdy se děti učí vnímat hezké věci. Matka je sama velice kreativní osobnost, vystudovala grafickou školu a je grafičkou na volné noze. (Obr. 44) Měla k mé práci několik připomínek. Velikost krabice je podle jejího názoru nevhodná pro cestovatele s batohy. Pokud je krabice zamýšlena také pro rodiny s dětmi, které jedou na dovolenou, měla by mít menší cestovní velikost a mohla by být ve tvaru skříňky se šuplíky, které by děti otvíraly. V každé zásuvce by byla jedna aktivita a došlo by tak k propojení s nábytkem dané doby. Finanční náklady by ovšem znatelně vzrostly. Součástí vybavení by dle jejího názoru měly být také nůžky a malé pastelky. Obojí je součástí vybavení, jenom to nebylo v testovací verzi. Poznatky z tohoto testování je možné shrnout následujícím způsobem: Dítě ve věkové kategorii tří let zvládne šití, omalovánky i trixeso. Nevystřihuje, ale může pomáhat s kovovými nůžky a propojením panenek. (Obr. 45) Dítě ve věku osmi let zvládne vše. Nejmenší dívka zvládla v roce a půl vybarvovat a otáčet kartičky trixesa. (Obr. 46)

V druhé rodině se hry zúčastnili oba rodiče s jedenáctiletým chlapcem a osmiletou dívkou. Jejich první dojem byl smíšený. (Obr. 47) Neměli tušení, co mají s krabicí dělat. Po otevření se osmělili a začali zkoumat principy jednotlivých her a kreativních úkolů. Protože obě děti uměly číst, rodiče jim s vysvětlením her nepomáhali. To byla zkouška, jestli samy pochopí, co s danými předměty dělat. Veškeré zadání děti bez problému pochopily. V této rodině bylo vidět, že se o zámky a hrady nezajímají. Oba rodiče v dětství nejezdili po hradech a zámcích, a proto to nepředávají dál, jsou sportovní rodina. Velmi často jezdí na kole po horách. Děti byly pouze s babičkou na zámcích v Doudlebách a Častolovicích. Otec lezl jako malý s rodinou po skalách a matka bydlela na vesnici, kde si venku hrávala

s ostatními dětmi. Syn i dcera chodí plavat, zpívat a provozují parkur. Cena, za kterou by si byli ochotní koupit box, je pro rodiče do pěti set korun. (Obr. 48) Děti navrhovaly tři sta padesát korun nebo sto korun. Mezi připomínkami ke krabici bylo upozornění na nepohodlné zacházení s nýtky, chybějící informace o ostré špičce jedné z jehel, a přesnější návod pro vystřihování (po jakých liniích). V části vyšívání měli rodiče problém s textem. (Obr. 49) Celá rodina velmi často hraje deskové hry, proto je velmi zaujalo trixeso a kvarteto. (Obr. 50-51) Všichni se snažili najít tři správné trojice, pro děti to tak jednoduché nebylo. Na závěr hráli trixeso obráceně, všechny kartičky obrátili obrázky nahoru, začali hledat trojice společně a jeden kontroloval správnost v klíči. Tato hezká obrácená varianta hry mě jako tvůrce nenapadla. (Obr. 52–53) Kvarteto se jim líbilo, hlavně z toho důvodu, že osoby na obrázcích mohou potkat i ve skutečnosti. Děti kladly otázky, jestli mohou potkat princezny a prince. Děti pozitivně hodnotily množství her v krabici. (Obr. 54) Líbila se jim variabilita a barevnost. Rodiče zaujala vizuální stránka a stejně jako u předchozí rodiny si chtěli postavit krabici jako dekoraci do pokoje. (Obr. 55–56)

Závěr

Diplomová práce Hrady a zámky na Divoké Orlici a jejich umělecká tradice a prezentace kulturního dědictví se dělí na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je náhledem do historie zámeckých objektů a popisuje péči o kulturní dědictví. Praktická část se soustředí na praktický výstup celé diplomové práce, a sice na samoobslužný mezigenerační edukační box s názvem Hrady a zámky na Divoké Orlici. Box obsahuje šest kreativních aktivit: „Kvízové trixeso“, obměna hry pexeso, „Pohlednicové omalovánky“, „Zašij se (si)!“, vyšívání do papíru, „Slož si svou trofej“, kde se skládá plastika hlavy jelena, karetní hru „Kdo je kdo?“ a „Šaty dělají člověka“, což je vystřihovánka dvou papírových loutek. Každá aktivita je popsána v samostatné kapitole a rozvíjí a aktivuje odlišné části myšlení.

Hlavním cílem práce je zapojit celou rodinu do edukace a přiblížit památkové objekty veřejnosti. Hrady a zámky na Divoké Orlici jsou jedinečným propojením historie a současnosti. Všechny objekty jsou v perfektním stavu díky státním či soukromým majitelům. Nabízejí mnoho kulturních akcí a měly by se do budoucna zaměřit více na kreativní a zážitkovou edukaci. V práci je vytvořena tabulka, která porovnává možnosti edukace jednotlivých hradů a zámků. Jelikož se mi nabídka zdála nedostatečná, vytvořila jsem za účelem rozšíření jejich působnosti edukační box.

Realizace boxu byla úspěšná. Vizuální stránka celé krabice je velice atraktivní a precizně zpracována. Veškeré aktivity byly okomentovány několika rodinami s dětmi. Hodnocení rodin bylo pozitivní. Velkým plusem je grafický styl, velikost krabice, rozmanité množství aktivit a výhoda okamžitého využití. Box totiž obsahuje veškeré komponenty a kreativní pomůcky pro okamžité využití krabice. Součástí boxu je sada mini pastelek, dvě jehly a barevné nitě, nůžky a kovové nýtky na propojení papírových loutek.

Edukační box byl nabídnut všem hradům a zámkům na Orlici. Zámek Kostelec nad Orlicí již nabídku přijal a box se bude nabízet v jeho areálu. Doufám, že ostatní správci či majitelé objektů budou boxem zaujaty stejně jako v Kostelci nad Orlicí. Díky tomuto počínu si myslím, že diplomová práce má smysluplné ukončení a využití v praxi.

Seznam použité literatury

- ČURDA, František. *Litice*. Praha: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje v Pardubicích, 1966.
- DAVID, Petr a Vladimír SOUKUP. *Dějiny zámků v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Knižní klub, 2013. ISBN 978-80-242-4226-2.
- David, Vladimír. *České hrady, zámky a tvrze*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006. ISBN 80-7360-406-x.
- DUJKOVÁ, Eleonora. *Vzpomínání*. 2., dopl. vyd. Doudleby nad Orlicí: Zámek Doudleby nad Orlicí, 2014. ISBN 978-80-7475-059-5.
- DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-62-1.
- EHLOVÁ, Dana. "Dobré jméno, doufám, jsem is vybuodovala i bez titulu," říká Diana Phipps Sternebergová z Častolovic. *Rychnovský deník*. 2016, **25**(162), 2.
- EHLOVÁ, Dana. Vzpomínky Eleonory Dujkové málem skončily ve sběru. *Rychnovský deník*. 2016, **22**(284), 2.
- HAVLŮJOVÁ, Hana, Martina INDROVÁ a Petr SVOBODA. *Památky nás baví*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-905631-9-3.
- JIRÁSEK, Alois. *Poklad: Historický obraz z osmnáctého století*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1962.
- LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ, Milada, 1954. *Častolovice státní zámek, město a okolí*. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, skupina kulturní a přírodní památky, pro Státní památkovou správu.
- MUSIL, František. *Hrady, tvrze a zámky okresu Ústí nad Orlicí*. Ústí nad Orlicí: Grantis, 1995.
- MYSLIVEČEK, Milan, Ludmila KOUBOVÁ a Františka VRBENSKÁ. *Čas hradů v Čechách*. Praha: Horizont, 1994. ISBN 80-7012-086-x.
- PAUKRT, Václav, 1984. *Častolovice, státní zámek*. Pardubice: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje v Pardubicích.
- PECKOVÁ, Stanislava, 2013. *Aristokratky: každodenní život a příběhy mladých českých šlechtičen*. Praha: Paseka. ISBN 978-80-7432-315-7.
- PREISS, Marek a Jaro KŘIVOHLAVÝ. *Trénování paměti a poznávacích schopností*. Praha: Grada, 2009. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-2738-7.

- RABUŠICOVÁ, Milada, Lenka KAMANOVÁ a Kateřina PEVNÁ. *O mezigeneračním učení*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5750-0.
- ROHROVÁ, Stanislava. "Provedu zámek třeba i jednu jedinou babičku, která k nám vážila dalekou cestu". *Rychnovský deník*. 2016, **25**(116), 3.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. 3. nezm. vyd., 1. ARGO. Ilustroval Karel LIEBSCHER, ilustroval Adolf LIEBSCHER. Praha: Argo, 1994. ISBN 80-85794-12-8.
- ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.
- ŠIMEK, Tomáš. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: Východní Čechy*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989.
- ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3003-4.
- VLČEK, Pavel. *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85-983-61-3.

Elektronické zdroje

- 15 Super Fun Subscription Boxes for Kids: Because the joy of a package with your name on it is ageless. *Good House Keeping* [online]. California: Hearst, 2018 [cit. 2018-06-21]. Dostupné z: <https://www.goodhousekeeping.com/life/g5093/subscription-boxes-for-kids/>
- *Častolovice.info: Zámky a hrady na dolním toku Divoké Orlice* [online]. Častolovice.info: Online Travel Solutions [cit. 6.2. 2017]. Dostupné z: <http://www.castolovice.info/>
- FABIÁNKOVÁ, Tereza. Umělecko-historické památky a možnosti jejich využití v rámci edukace - Nový zámek v Kostelci nad Orlicí [online]. Hradec Králové, 2015 [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: <<http://theses.cz/id/8cvpec/>>. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Mgr. et Mgr. Klára Zářecká, Ph.D..
- HAVLEDOVÁ, Denisa, 2012. *Franziska Diana Phipps Sternbergová: Tvořit něco nového je vždy zábavnější* In: *Deník.cz* [online]. 16.8. [cit. 8.2. 2017]. Dostupné z: <http://www.denik.cz/bydleni/franziska-diana-hipps-sternbergova-tvorit-neco-noveho-je-vzdy-nejzabavnejsi-201.html>

- HAVLOVÁ, Kristýna. *Instalace a propagace potštejnského zámku* [online]. Brno, 2013 [cit. 2018-02-14]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/383801/ff_b/Havlova_Kristyna_Bakalarska_prace_2013.pdf. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita.
- Hradec nad Moravicí: OFICIÁLNÍ WEBOVÁ PREZENTACE STÁTNÍHO ZÁMKU. *Národní památkový ústav* [online]. Brno: PORTA, 2018 [cit. 2018-06-06]. Dostupné z: <https://www.zamek-hradec.cz/cs/informace-pro-navstevniky/prohlidkove-okruhy/7891-edukace-s-prohlidkou-zamku>
- CHARVÁT, Petr. Edukace jako cesta ke zkvalitňování péče o kulturní dědictví: Závěry konference. *Národní památkový ústav* [online]. 2015, 1-2 [cit. 2018-02-24]. Dostupné z: <https://www.npu.cz/portal/npu-a-pamatkova-pece/npu-jako-institute/cinnosti/veda-a-vyzkum/downloadables/edukace-jako-cesta-ke-zkvalitnovani-pece-o-kulturni-dedictvi.-prof.-petr-charvat---zavery-konference.pdf>
- *Infogram: Portál pro podporu informační gramotnosti* [online]. Infogram: ©2011 [cit. 19.7.2011]. Dostupné z: <http://www.infogram.cz/>
- Jak působí omalovánky na děti. *Jdeme do školy* [online]. 2014 [cit. 2018-02-23]. Dostupné z: <http://www.jdemedoskoly.cz/Clanek/6768/jak-pusobi-omalovanky-na-deti>
- Královohradecký kraj. *Památky pro děti: První průvodce památkami pro děti* [online]. Praha: Shoptet, 2018 [cit. 2018-06-06]. Dostupné z: <https://www.pamatkyprodeti.cz/kralovehradecky-kraj/>
- Která hračka skutečně rozvíjí? Jak se orientovat?. *Předškoláci* [online]. 2013, 04.11.2014 [cit. 2018-02-23]. Dostupné z: Zdroj: <http://www.predskolaci.cz/ktera-hracka-skutecne-rozviji-jak-se-orientovat/22405>
- Lednice: OFICIÁLNÍ WEBOVÁ PREZENTACE STÁTNÍHO ZÁMKU. *Národní památkový ústav* [online]. Brno: PORTA, 2018 [cit. 2018-06-06]. Dostupné z: <https://www.zamek-lednice.com/cs/informace-pro-navstevniky/prohlidkove-okruhy>
- *Leporelo*, 2017. Tudorská gotika. In: *leporelo.info*. [online]. [cit. 6.2.2017]. Dostupné z: <https://leporelo.info/tudorska-gotika>
- MACOUN, Tomáš. *Uplatnění metod kritického myšlení při výuce českého jazyka na střední škole* [online]. Olomouc, 2011 [cit. 2018-02-23]. Dostupné z: https://theses.cz/id/rzv155/MACOUN_TOMAS_-_disertace_autoreferat.pdf

Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Mgr. Miloš Mlčoch, Ph.D.

- Mgr. Petra Šobánková, Ph.D.: Didaktika. *Katedra výtvarné výchovy, Pedagogická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci* [online]. Olomouc: Olomoucké weby 2018, 2018 [cit. 2018-02-24]. Dostupné z: http://kvv.upol.cz/index.php?seo_url=kvv-predmety-didaktika-petra-sobanova-cv-petra-sobanova
- Museum in a Box - The Boxes. *Australian Museum* [online]. Sydney: Copyright Agency Limited, 2000 [cit. 2018-06-21]. Dostupné z: <https://australianmuseum.net.au/museum-in-a-box-the-boxes>
- Národní památkový ústav, 2018. Litice, oficiální webová prezentace státního hradu. In: hrad-litice. [online]. [cit. 8.2.2018]. Dostupné z: <https://www.hrad-litice.cz/cs/o-hradu/obnova-hradu>
- *Nový Zámek Kostelec nad Orlicí* [online]. Kostelec nad Orlicí, 2018 [cit. 2018-05-22]. Dostupné z: <http://www.zamekkostelecno.cz/zamek/o-zamku>
- Origami: (ukázky tématického celku učiva zpracovaného formou žákovských projektů). *Články rvp* [online]. 2000, , 1-9 [cit. 2018-02-23]. Dostupné z: https://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/334/priloha_37_origami.pdf
- projektu: Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví České republiky. *Památky nás baví* [online]. Ministerstvo kultury: Národní památkový ústav, 2014 [cit. 2018-02-24]. Dostupné z: <http://www.pamatkynasbavi.cz>
- SKARUPSKÁ, H. (2017). Kulturní identita jako součást výchovy k občanství u adolescentů [Cultural identity as part of civic education of adolescents]. *Sociální pedagogika/Social Education*, 5(2), 15–26. <https://doi.org/10.7441/soced.2017.05.02.02>
- *Spolek přátel Častolovic: Sterberg, Diana Phipps* [online]. Spolek přátel Častolovic: 2010 [cit. 8.2.2017]. Dostupné z: <http://www.e-castolovice.cz/vyznacne-osobnosti/127-sterberg-diana.html>
- Školní zralost z hlediska grafomotoriky. *Grafomotorika.eu* [online]. 2012, , 1 [cit. 2018-05-23]. Dostupné z: <http://www.grafomotorika.eu/skolni-zralost-z-hlediska-grafomotoriky/>

- The British Museum Shop. *British Museum* [online]. London: The Trustees of the British Museum, 2018 [cit. 2018-06-21]. Dostupné z: <https://www.britishmuseumshoponline.org/products/children/games-toys.html>
- TKADLECOVÁ, Kristýna. *Využití edukačních pomůcek v muzejní edukaci* [online]. Olomouc, 2014 [cit. 2018-02-24]. Dostupné z: https://theses.cz/id/7q74tm/diplomova_prace_tkadlecova_kristyna.pdf. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Mgr. Petra Šobáňová, Ph.D
- Vzorová obnova Bečova. *Národní památkový ústav* [online]. Brno: Porta, 2018 [cit. 2018-06-06]. Dostupné z: <https://www.castle-becov.cz/cs>
- Zámek Čechy pod Košářem: Edukační programy. *Zámek Čechy* [online]. Olomouc: Virtualis, 2018 [cit. 2018-06-06]. Dostupné z: <http://www.zamekcechy.cz/edukacni-programy>
- Zámek Kroměříž: OFICIÁLNÍ WEBOVÁ PREZENTACE ARCIBISKUPSKÉHO ZÁMKU A ZAHRAD. *Národní památkový ústav* [online]. Kroměříž: PORTA, 2018 [cit. 2018-06-06]. Dostupné z: <https://www.zamek-kromeriz.cz/cs/zpravy/29916-letni-skola-pamatkove-edukace-v-kromerizskem-mikrokosmu>

Zdroje fotografií

- Obrázek 1 - Zámek Častolovice - <http://www.kubasovachalupa.cz/> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.kubasovachalupa.cz/tipy-na-vylety/>
- Obrázek 2 - Kazetové stropy Častolovice - <http://m.hkregion.cz> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://m.hkregion.cz/dr-cs/100006-zamek-castolovice.html>
- Obrázek 3 - Hrad Litice - <http://www.travelguide.cz> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.travelguide.cz/cz/turistika/hrady/hrad-litice-nad-orlici>
- Obrázek 4 - Interiéry hradu Litice- <https://mapy.cz> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=16.3508819&y=50.0857307&z=17&source=foto&id=415074>
- Obrázek 5 - Hrad Potštejn - <https://www.region-orlickehory.cz> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://www.region-orlickehory.cz/turisticke-zajimavosti/hrady-zamky-zriceniny/hrad-potstejn/>
- Obrázek 6 - Kaple svatých schodů - <http://mapio.net> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://mapio.net/pic/p-109869685/>

- Obrázek 7 - Zámek Potštejn - <http://apartmanynavrsku.cz> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://apartmanynavrsku.cz/okoli/hrady-a-zamky/>
- Obrázek 8 - Interiéru zámku Potštejn - <http://www.ententyky.cz> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.ententyky.cz/zamek/zamek-potstejn>
- Obrázek 9 - Zámek Doudleby - <https://turistickyatlas.cz> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: https://turistickyatlas.cz/vse/misto/12240_zamek-doudleby-nad-orlici-si-oblibili-netopyri.html
- Obrázek 10 - Sgrafita zámku Doudleby - <http://www.portaltynistenadorlici.cz> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.portaltynistenadorlici.cz/renesančni-zamek/>
- Obrázek 11 - Zámek Kostelec - <http://www.zamekkostelecno.cz/> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.zamekkostelecno.cz>
- Obrázek 12 - Galerie Kinský - <https://kareljerie.webnode.cz> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://kareljerie.webnode.cz/news/a20121/>
- Obrázek 13 - S pastelkami... Litice - <https://www.pamatkyprodeti.cz> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://www.pamatkyprodeti.cz/pruvodci-s-pastelkami/s-pastelkami-po-hradu-litice/>
- Obrázek 14 - Pohádkov – Potštejn - <https://www.zamekpotstejn.cz> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://www.zamekpotstejn.cz/cs/pohadkov>
- Obrázek 15 - Pracovní sešit – autorská fotografie
- Obrázek 16 – Zámek Lednice - <http://www.blesk.cz> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.blesk.cz/clanek/cestovani-cesko-jihomoravsky-kraj/384971/zamek-lednice.html>
- Obrázek 17 – Zámek Kroměříž - <https://www.kamsdetmi.com> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://www.kamsdetmi.com/detail.html?id=17805>
- Obrázek 18 – Čechy pod Košířem - <http://www.kultura.cz> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.kultura.cz/profile/5270-zamek-cechy-pod-kosirem>
- Obrázek 19 – S pastelkami - <https://www.fler.cz> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://www.fler.cz/zbozi/s-pastelkami-po-zamku-becov-relikviar-sv-maura-4840511>
- Obrázek 20 - <https://www.vychodni-cechy.info> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: https://www.vychodni-cechy.info/kuks/13_4625_hospital-kuks-zamek/
- Obrázek 21- Web pro děti – Bečov nad Teplou - <http://prodeti.zamek-becov.cz/> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://prodeti.zamek-becov.cz/>

- Obrázek 22 – Hrad Guédelon - <https://pauw.bnnvara.nl> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://pauw.bnnvara.nl/nieuws/aan-dit-kasteel-wordt-al-20-jaar-in-gebouwd-zonder-moderne-machines>
- Obrázek 23 - <https://www.walk4life.info> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://www.walk4life.info/discover-your-great-british-walk-the-national-trust>
- Obrázek 24 - Edukační box – autorská fotografie
- Obrázek 25 – Memory Game - www.educationaltoys.ie [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://www.educationaltoys.ie/products/history-of-art-memory-game>
- Obrázek 26 - Museum in the Box - <https://australianmuseum.net.au> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://australianmuseum.net.au/blogpost/lifelong-learning/whats-in-the-box-conargo-public-school>
- Obrázek 27 - Art and Performance - <https://australianmuseum.net.au> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://australianmuseum.net.au/museum-in-a-box-aboriginal-art-and-performance>
- Obrázek 28 – 15 Super Funny Boxes - <https://www.goodhousekeeping.com> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://www.goodhousekeeping.com/life/g5093/subscription-boxes-for-kids/>
- Obrázek 29 – Bitbox - <https://www.goodhousekeeping.com> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://www.goodhousekeeping.com/life/g5093/subscription-boxes-for-kids/?slide=4>
- Obrázek 30 – Miss Frugal Mommy - <http://missfrugalmommy.com> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://missfrugalmommy.com/category/diy-crafts/>
- Obrázek 31 – DOX – edukační taška - <https://www.dox.cz/> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <https://www.dox.cz/cs/pro-rodiny/galerie-hrou>
- Obrázek 32 - <http://www.zsstrilky.cz> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.zsstrilky.cz/zakladni-skola/archiv/archiv-clanku/81-6-rocnik-na-vystave-jak-se-zije-s-handicapem-kromeriz>
- Obrázek 33 - <http://www.ceskatelevize.cz> [online]. [cit. 2018-04-05]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10177109865-dejiny-udatneho-ceskeho-naroda/dily/>
- Obrázek 34 – 56 – autorské fotografie

Přílohy

Příloha A - Obrazové přílohy.....	I
Příloha B - Podklady pro tiskárnu.....	IV

Příloha A - Obrazové přílohy

Obrázek 1 - Zámek Častolovice

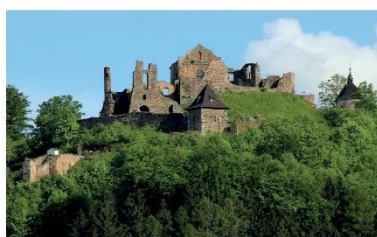
Obrázek 2 - Kazetové stropy Častolovice

Obrázek 3 - Hrad Litice

Obrázek 4 - Interiér hradu Litice

Obrázek 5 - Hrad Potštejn

Obrázek 6 - Kaple svatých schodů

Obrázek 7 - Zámek Potštejn

Obrázek 8 - Interiéry zámku Potštejn

Obrázek 9 - Zámek Doudleby

Obrázek 10 - Sgrafita zámku Doudleby

Obrázek 11 - Zámek Kostelec

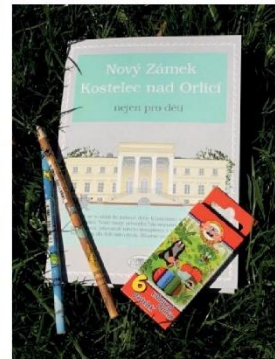
Obrázek 12 - Galerie Kinský

Obrázek 13 - S pastelkami... Litice

Obrázek 14 - Pohádkov - Potštejn

Obrázek 15 - Pracovní sešit

Obrázek 16 - Zámek Lednice

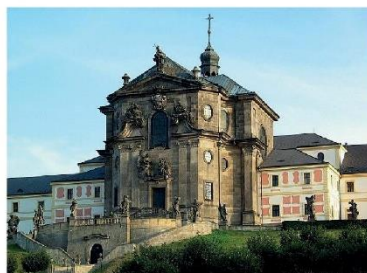
Obrázek 17 - Zámek Kroměříž

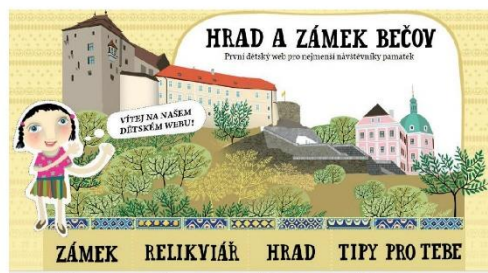
Obrázek 18 - Čechy pod Košířem

Obrázek 19 - S pastelkami...

Obrázek 20 - Hospitál Kuks

Obrázek 21 - Web pro děti - Bečov nad Teplou

Obrázek 22 - Hrad Guédelon

Obrázek 23 - National Trust - výlet

Obrázek 24 - Edukační box

Obrázek 25 - Memory Game

Obrázek 26 - Museum in the Box

Obrázek 27 - Art and Performance

Obrázek 28 - 15 Funny Boxes

Obrázek 29 Bitbox

Obrázek 30 - Miss Frugal Mommy

Obrázek 31 - DOX - edukační taška

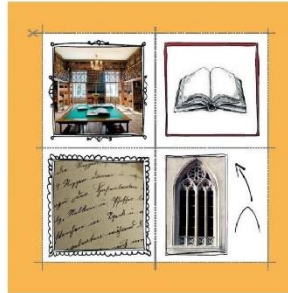
Obrázek 32 - Brýle

Obrázek 33 - Dějiny udatného...

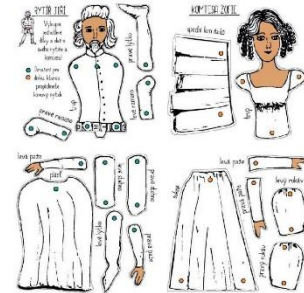
Obrázek 34 - Obsah boxu

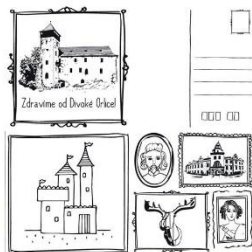
Obrázek 35 - Trixeso

Obrázek 36 - Karta

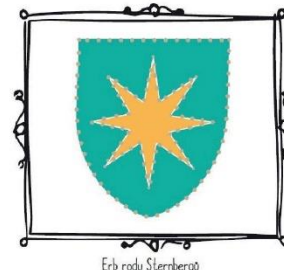
Obrázek 37 - Šaty dělají...

Obrázek 38 - Pohlednice

Obrázek 39 - Trofej jelena

Obrázek 40 - Zašij si (se)!

Obrázek 41 - Kreslení

Obrázek 42 - Vybarvená pohlednice

Obrázek 43 - Vyšívání erbu

Obrázek 44- Matka s dcerou

Obrázek 45 - Tvoření

Obrázek 46 - Sestavený jelen

Obrázek 47 - Rodina u stolu

Obrázek 48 - Box

Obrázek 49 - Vyšívání

Obrázek 50 - Proces vystřihování

Obrázek 51 - Tvorba

Obrázek 52 - Trixeso

Obrázek 53 - Trixeso obráceně

Obrázek 54 - Detail obsahu krabice

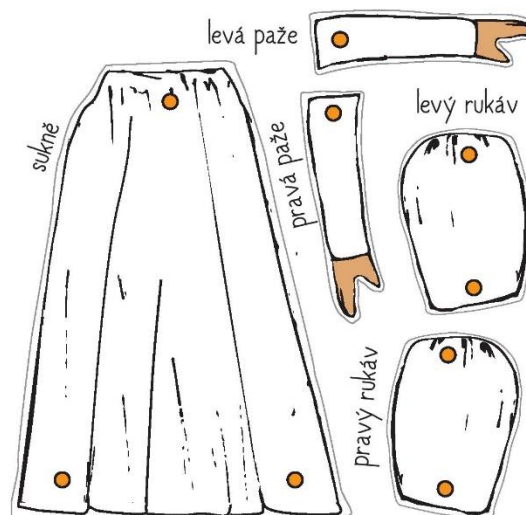
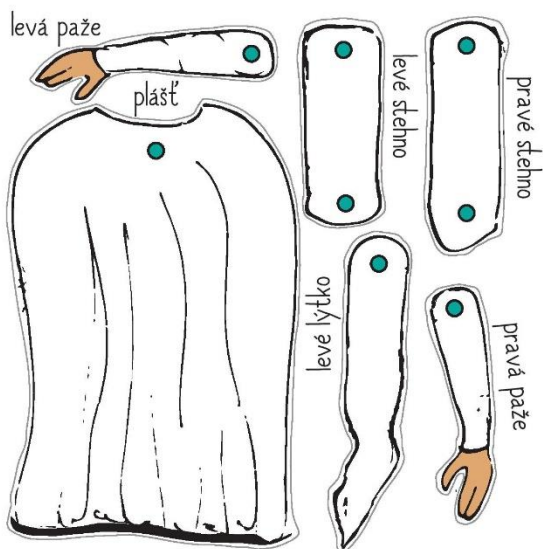
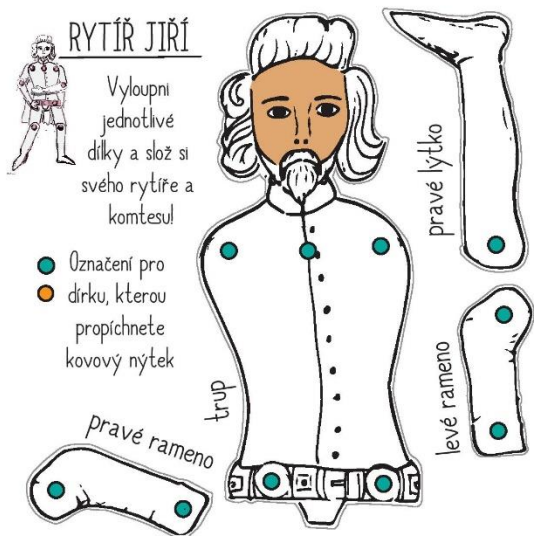

Obrázek 55 - Detail vizuální stránky

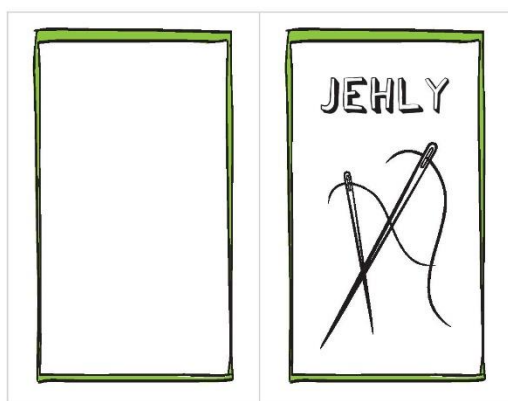

Obrázek 56 - Detail vizuální stránky

Příloha B - Podklady pro tiskárnu

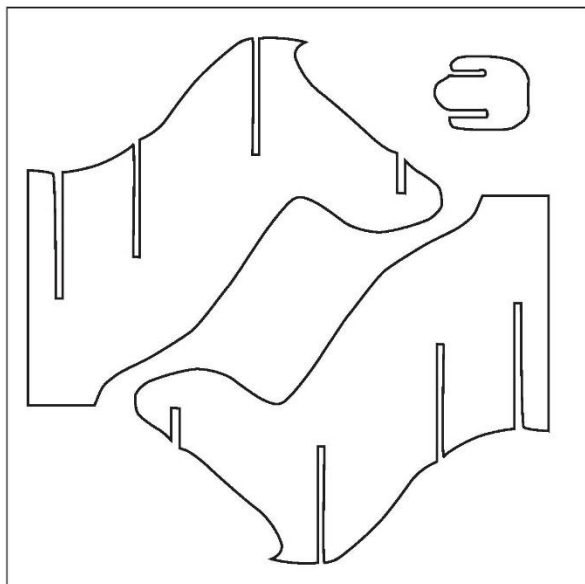
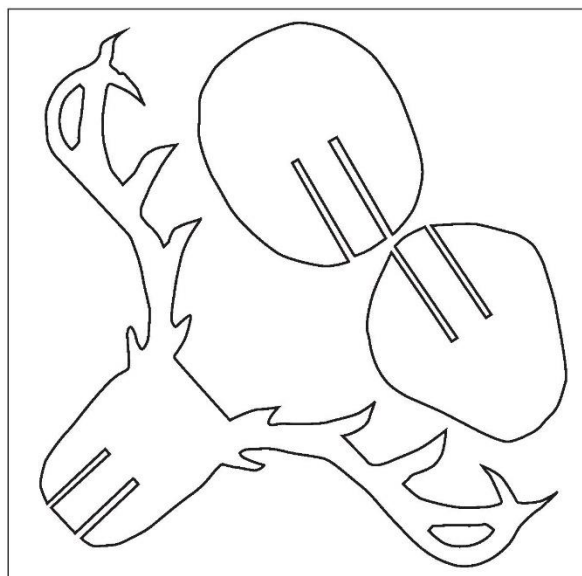
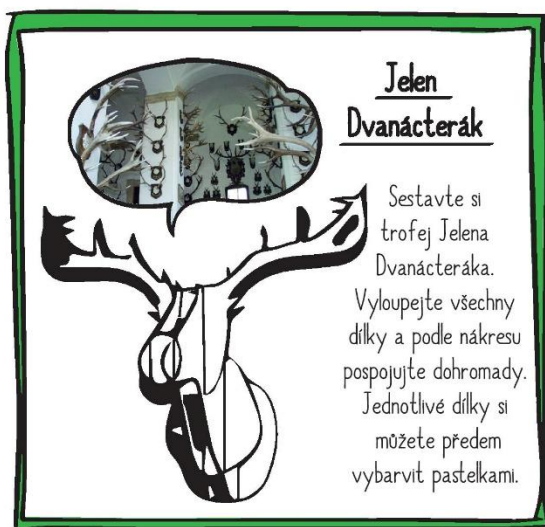
Šaty dělají člověka (papírové panenky)

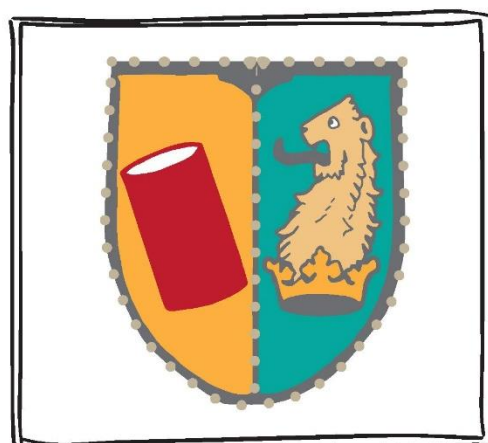
Obal na jehly

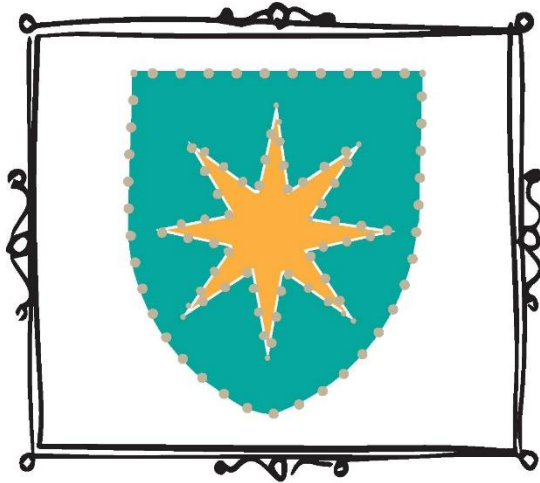
Obal na nýtky

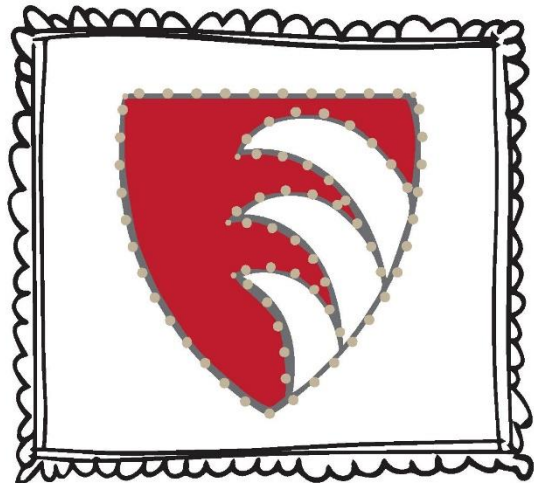
Erb obce Potštejn (pól hlavy zubra z rodu Pernštejnů)

Erb rodu Bubnů

Erb rodu Sternbergů

Erb rodu Kinských

KLÍČ K TRIXESU

	+		+	
	+		+	
	+	Dvůrka Orlice	+	ŘEKA
	+		+	
FRANCOUZSKÝ ZÁMEK	+		+	Park založen na symetrii a geometrii

KLASICISMUS	+		+	Ornědy styl, který se vrací k antice. Jasná, přehlednost, oválná koutnice a křivky.
RENESEANCE	+		+	Umělecký směr, který se vrací k umění antiky, každá věž na svém, pinnáče k obloučkovitým, měkké.
GOTIKA	+		+	Ornědy styl, který se vrací k umění antiky, každá věž na svém, pinnáče k obloučkovitým, měkké.
KUPOLE	+		+	
USE K VYKONÁNÍ PRŮMYŠLENEJŠÍ ÚLOHY	+		+	opráve Hradu Litce.

ANTICKÝ SLOUP	+		+	Jeden ze znaků antiky, který se vrací k antice.
SYMETRIE	+	A	+	je ovšem součástí a znak klasické architektury.
ELEONORA DUKOVÁ	+		+	magistka Zarka Durděky nad Orlicí
FRANTIŠEK KINASKÝ	+		+	magistr státní v Kočičku nad Orlicí
FRANCOUZSKÁ STŘEŠNÍKOVNA	+		+	magistka Zarka Durděky nad Orlicí

	+	LOMENÝ OBLOUK	+	
ZÁMEK ČASTOLHOVICE	+		+	
HRAD LITICE	+		+	
ZÁMEK POTŠTEJN	+		+	
ANGLICKÝ PARK	+		+	Park ve stylu prvního zahradní.

TRIXESO pravidla

Trixeso je obměna hry pexeso. Místo dvojic hledáte trojice, které spolu souvisí. Neobracíte tedy pouze 2 kartičky, ale 3. Hra probíhá jako klasické pexeso s malými obměnami, pokud hráč najde dvě karty, které spolu souvisejí, může i nemusí je nechat otočené licem vzhůru a dohledávat kartu třetí v dalších kolech. Pokud ale jiný hráč najde kartu třetí, patří trojice jemu. Hráč s nejvyšším počtem karet vítězí. Pravidla zaleží jenom na Vás, buďte kreativní.

Například kartička s názvem KUPOLE má vztah s fotografií kupole zevnitř a zvenku (viz. obrázek).

Další příklad knihovna - kniha - písmo v knize (viz. obrázek). Hra je určena pro minimálně 2 hráče.

Park založen na symetrii a geometrii.	ANGLICKÝ PARK
	Park ve stylu přírodní zahrady.

správce Hradu Litice	LOGO NÁRODNÍHO PAMÁTKOVÉHO ÚSTAVU
	Divoká Orlice

Jeden ze znaků klasicistní architektury, která se navrácí k antice.	Umelecký směr, který se navrácí k umění antiky, klade důraz na vědění, poznávání a všestrannost umělce.
KUPOLE	

	Umelecký styl, který se vrací k antice. Znaky: jednoduchost, osová souměrnost a harmonie.
	Umelecký styl středověku. Do tohoto směru radíme hrad Potštejn a Litice.

stolec nad orlicí TRIXESO Častolovice Litice hrad Doudleby nas
udleby nad Orlicí Potštejn zámek TRIXESO Častolovice TRIXES
ice Litice TRIXESO hrad Litice Kostelec Potštejn zámek Doudle
mek Častolovice Doudleby hrad zámek TRIXESO Potštejnský h
ice Kostelec hrad TRIXESO Orlice hrad Kostelec nad Orlicí TRIX
IXESO Potštejn hrad Doudleby nad Orlicí TRIXESO hrad Často
stolovický zámek TRIXESO Litice Potštejn hrad zámek Doudle
stolec nad Orlicí hrad a Kostelec TRIXESO Potštejn TRIXESO L
stolec nad orlicí TRIXESO Častolovice Litice hrad Doudleby nas
udleby nad Orlicí Potštejn zámek TRIXESO Častolovice TRIXES
ice Litice TRIXESO hrad Litice Kostelec Potštejn zámek Doudle
mek Častolovice Doudleby hrad zámek TRIXESO Potštejnský h
ice Kostelec hrad TRIXESO Orlice hrad Kostelec nad Orlicí TRIX
IXESO Potštejn hrad Doudleby nad Orlicí TRIXESO hrad Často
stolovický zámek TRIXESO Litice Potštejn hrad zámek Doudle

Kdo to je?
Eleonora Dujková
rozená Bubna z Litic
Co měla za povolání?
servírka a prodavačka
Co dělá teď?
majitelka zámku Doudleby nad Orlicí

Kdo to je?
Mikuláš Bubna z Litic (1847-1954)
(otec Eleanoriny a Adama)
Co měl za povolání?
ministr zemědělství
Protectorátu Čechy a Morava

Kdo to je?
Straspytlík Ducháček
Co má za povolání?
zámecké strašidlo
Kde ho můžete potkat?
na zámku nebo hradě Potštejn

Kdo to je?
Alois Jirásek
(1851-1930)
Co měl za povolání?
spisovatel a politik
psal o hradu a zámku Potštejn

Kdo to je?
logo Národního
památkového ústavu
Co má za povolání?
soutažný správce Litic
pečuje o hradu a zámky

Kdo to je?
Jan Lucemburský
(1246-1346)
Co měl za povolání?
desátý český král
jeden z majitelů Litic

Kdo to je?
Franziska Diana Phipps
rozená Sternbergová
Co měla za povolání?
bytová architektka
Co dělá teď?
majitelka zámku Častolovice

Kdo to je?
Cecila Sternbergová
(1908-1983)
(matka Franzisky)
Co měla za povolání?
šperkařka,
majitelka zámku Častolovice

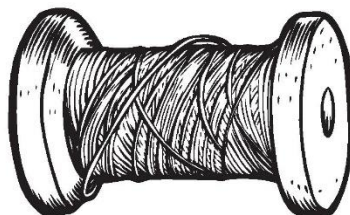
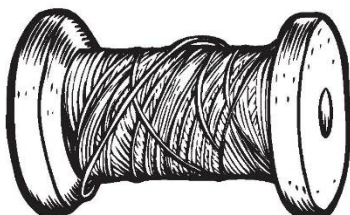
Kdo to je?
František Kinsky
Jaké měl povolání?
kreativní reditel
Co dělá teď?
majitel zámku Kostelec nad Orlicí

Kdo to je?
Bedřich Kinsky
(1834-1899)
Jaké měl povolání?
starosta města
Kostelec nad Orlicí

ad Orlicí Potštejn zámek Častolovice
Litice Kostelec Potštejn zámek D
častolovice Doudleby hrad zámek Po
elec hrad Orlice hrad Kostelec nad
hrad Doudleby nad Orlicí hrad Čast
y zámek Litice Potštejn hrad zá
d Orlicí hrad a Kostelec Potštejn
d orlicí Častolovice Litice hrad Do
ad Orlicí Potštejn zámek Častolov
e hrad Litice Kostelec Potštejn zá
častolovice Doudleby hrad zámek Po
elec hrad Orlice hrad Kostelec nad
štejn hrad Doudleby nad Orlicí h

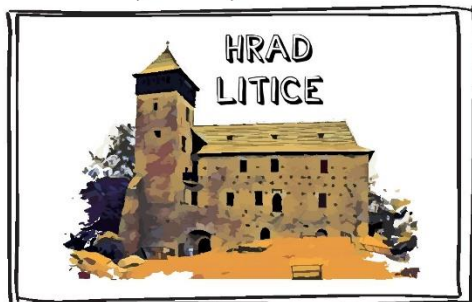
ad Orlicí Potštejn zámek Častolov
Litice Kostelec Potštejn zámek D
častolovice Doudleby hrad zámek Po
elec hrad Orlice hrad Kostelec nad
hrad Doudleby nad Orlicí hrad Čast
y zámek Litice Potštejn hrad zá
d Orlicí hrad a Kostelec Potštejn
d orlicí Častolovice Litice hrad Do
ad Orlicí Potštejn zámek Častolov
e hrad Litice Kostelec Potštejn zá
častolovice Doudleby hrad zámek Po
elec hrad Orlice hrad Kostelec nad
štejn hrad Doudleby nad Orlicí h

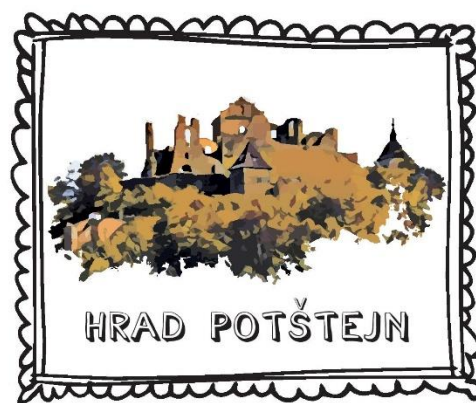
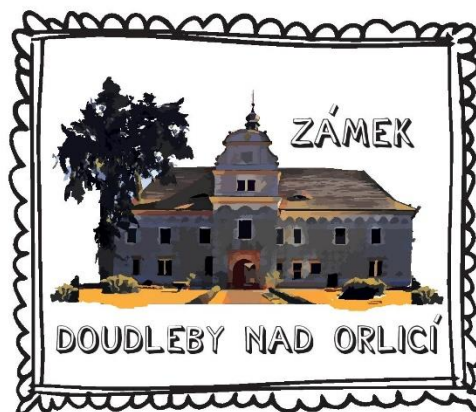
Špulka na nitě

EDUKAČNÍ BOX

Hrady a zámky na Divoké Orlici

©Tereza Fabiánková

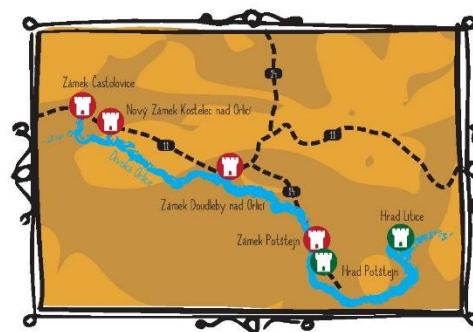
OBSAH KRABICE

Dobry den, prave drzite v rukou krabice plnou aktivit s nazvem „Hrady a zámky na Divoké Orlici“. Jedná se o edukační (vzdělávací), mezigenerační (pro všechny 0 - 99 let) a samoobslužný box (krabice).

V krabici najdete šest aktivit:

1. KVÍZOVÉ TRIXESO – obdoba pexesa
2. SLOŽ SI SVOU TROFEJ – papírová skládanka
3. ZAŠIJ SE (SI)! – vyšívání pro malé i velké
4. KDO JE KDO? – hra stylu kvarteto
5. POHLEDNICOVÉ OMALOVÁNKY
6. ŠATY DĚLAJÍ ČLOVĚKA – papírová skládanka

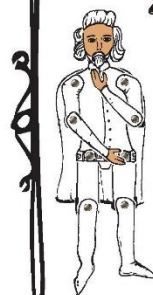
ORIENTAČNÍ MAPA

HRACÍ KOSTKA

Jistě jste si všimli, že na každé straně krabice jsou pod rámečkem kolečka a pokaždé jiný počet. Tato kolečka symbolizují čísla od 1 do 6. Samotná krabice je totiž hrací kostkou, kterou můžete libovolně házet na trávníku, koberec, zkrátka na měkkém povrchu, abyste si ji neznížili. S touto kostkou je možné hrát všíljké hry: Člověče, nezlob se!, apod. Nemůžete se doma dohodnout, kdo vynese koš, pověsí prádlo, kdo uklidí a umyje nádobí? Stačí hodit kostkou a ta vám to poví. Kdo získá nejmenší číslovku, musí s košem.

DEKUJEME, ZE JSTE ZAKOUPILI TENTO EDUKAČNÍ BOX!

Podporili jste tím Hrady
a zámky na Divoké Orlici
a vzdělání Vás a Vašich dětí.
Příjemnou zábavu!

Pokud byste nám chtěli zaslat
fotografie, jak krabice používáte,
budeme moc rádi!
e-mail: fabiankova2@gmail.com